

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Ústav bohemistických studií
Čeština pro cizince

Diplomová práce

Jana Geršáková

Proměny jazyka televizního zpravodajství z let 1985 a 2010

Language transformation in TV news in 1985 and 2010

Praha, 2011

vedoucí práce: PhDr. Světlá Čmejrková DrSc.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

1. Úvod

Předkládaná diplomová práce s titulem Proměny jazyka televizního zpravodajství z let 1985 a 2010 by měla přispět k charakteristice jazykové stránky zpravodajských pořadů a její proměny v čase. Vychází z jazykové analýzy konkrétních zpravodajských pořadů a snaží se zachytit jazykové transformace ve zprávách s odstupem 25 let. V práci si kladu za cíl postihnout typické i anomální jazykové rysy, rovněž rozpoznat a analyzovat, jak se v daných relacích uplatňují osobité atributy jazyka, jaké komunikační strategie volí redakce za účelem informování diváků. Mým záměrem je také zjistit, jestli novináři úmyslně sahají po určité slovní zásobě, určitých lexikálních jednotkách, a proč to dělají. Je za tím skrytá nějaká taktika, která zůstává zaobalena tak, že ji divák nepostřehne? Někaká manipulace? Známa teoretička žurnalistiky Barbora Osvaldová tvrdí, že: „Zpravodajství nemůže být čistě neutrální proces, protože není v lidských silách zbavit se jisté tendenčnosti a zaujetí.“¹ Má na mysli zaujetí názorové. Mám ale v úmyslu srovnat a najít tendence jak ideové, tak i lingvistické - v užití jazyka, v kompoziční tvorbě, v projevu mluveném atd.

Dnes je již známé, že televize byla prostředkem komunistické moci k šíření jejích myšlenek, přesvědčení a zásad, zvláště pak Televizní noviny. Z užitých jazykových prostředků se snažím rozpoznat, jestli i v dnešní zpravodajské relaci Události existuje nějaká propaganda, a když ano, co je jejím ideovým záměrem. Ve zprávách z roku 1985 je už tehdejší agitace zřejmá, proto chci rozebrat prostředky, jakých k přesvědčování veřejnosti tvůrci zpravodajství vybírali.

Důvodem volby tohoto tématu je můj dlouhodobý zájem o žurnalistiku, sdělovací média, mluvu, styl a prostředky v nich aplikované. Ty ve významné míře ovlivňují další vývoj našeho národního jazyka. Publicistický styl není jen stylem prostředků šablonovitých, ale také stylem, u kterého si autoři můžou dovolit kombinovat a formovat lexikální jednotky tak, že výsledek, šíře a rozmanitost jejich díla vydává jedinečné svědectví doby.

¹ Osvaldová, B. *Zpravodajství v mediích*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2001. str. 13

Hlavním cílem analýzy je popsat minulý i současný stav publicistického stylu, u kterého jsou zvolené jazykové prostředky spjaty s dobou těsněji než u jiných funkčních stylů. „Dobové zakotvení projevu se netýká jen obsahu, ale i výrazu. Většina jazykových prostředků se jeví vzhledem k dané době sice relativně pevná, stabilní, ale s vývojem společenského dění také dobově proměnná.“² Smyslem je zachytit změny ve zpravodajské (také publicistické) mluvě, která je výchozím zdrojem pro kodifikaci, současný stav i následující vývoj nejen publicistického stylu, ale i běžné mluvy.

Práce je rozdělena do sedmi kapitol. V první kapitole se vracím k historickému líčení a počátkům vysílání zpravodajství v Československu. Druhá kapitola popisuje televizní zpravodajské pořady Události a Televizní noviny, aspekty tematické, audiovizuální, časové, strukturní, zastoupení mluvčích atd. V třetí a čtvrté kapitole nastíním, jak by z teoretického hlediska mělo vypadat zpravodajství a zpráva. V dalších pak budu analyzovat, jak jednotlivé teoretické požadavky redakce naplňují. Pátá kapitola shromažďuje výčet stylových vrstev slovní zásoby rozebíraných relací, její součástí je frekvenční slovník. Šestá kapitola pojednává o skladbě výpovědí a větných celků. Zvukovou rovinu sleduje kapitola sedmá.

² Čechová, M. *Současná stylistika*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2008. str. 250

2. Materiál a metody práce

Základním materiálem pro vypracování této práce je transkript, tj. přepis audiovizuálního záznamu vybraných televizních pořadů. Konkrétně se jedná o přepis hlavního televizního zpravodajství, Události, z roku 2010 a vzpomínkového, reprizovaného vysílání zpráv s názvem Před 25 lety; oba pořady jsou vysílány na kanálu ČT 24. Transkript jsem pořídila na základě publikace Jak přepisovat audiovizuální záznam rozhovoru? Manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů. (Petr Kaderka, Zdeňka Svobodová, In: Jazykovědné aktuality XLIII – 2006, č. 3 a 4, s. 18-51). Výše zmíněná příručka slouží k přepisu českých televizních diskusí, diskusních pořadů, nepočítá ale s jevem, který je neoddělitelnou součástí zpravodajství, a to s jinojazyčnými replikami. Do transkriptu jsem proto doplnila vlastní značky pro přepis replik, jež byly přeloženy a texty na obrazovce následně přečteny redaktorem, nebo byly dabovány redaktorem v místech promluvy dotazovaných cizojazyčných mluvčích. Tyto výpovědi jsou uvedeny v lomených závorkách //.

Po shromáždění materiálu a prostudování odborné literatury jsem provedla excerpci z vybraných pořadů. Pořady jsem se snažila volit podle data vysílání a s tím související tematikou. Vzhledem k tomu, že byly pořady vysílány s rozdílem 25 let, jen málo z nich se shoduje tematicky. Tematicky se shodují např. pořady z 28. 10. 2010 a 28. 10. 1985, 1. 5. 2010 a 1. 5. 1985, 24. 12. 2009 – 24. 12. 1984. Práce má sice název „[Proměny jazyka televizního zpravodajství z let 1985 a 2010](#)“, avšak navzdory tomu jsem vybrala také vánoční zpravodajství z let 1984 a 2009. Důvodem byl fakt, že jsem transkripty pořizovala před prosincem 2010 a vánoční zpravodajství, které se tematicky shoduje, ještě nebylo zveřejněno na webových stránkách České televize, odkud jsem získávala materiál pro práci. Vybírala jsem podle státních svátků a významných událostí, které jsou v obou obdobích ekvivalentní. Záměrně jsem také vybrala zprávy ze 17. 11. 2010, kde se minulý režim probírá v souvislosti s jeho rozpadem.

Pořízené vzorky odpovídají stopáži cca 120 minut, pokud jde o Události (2010) a cca 140 minut, pokud jde o Televizní noviny (1985). Součástí zpravodajství z roku 1985 jsou také reportáže a vstupy ve slovenštině, tyto do transkriptu nejsou zahrnuty. Jsou to reprezentativní vzorky a kromě těch jsem také použila metody

pozorování a vypisovala jednotlivé jevy, které souvisejí s prováděnou analýzou. Po prostudování a analýze přepisů jsem vytvořila poznámkový aparát, kde jsem zaznamenala proměny, tendence, vývoj a stav v oblastech lexikologie, frazeologie, syntaxe, zvukové výstavby, tematického složení atd. Uvědomila jsem si u zpráv z roku 1985, že se některá slova opakují a pravděpodobně to souvisí s komunistickou propagandou, proto jsem se rozhodla udělat frekvenční průzkum. K tomu jsem využila programu Word frequency counter http://rainbow.arch.scriptmania.com/tools/word_counter.html

3. Z historie pořadů

Na první pohled by se zdálo, že v případě obou analyzovaných pořadů se jedná o jednu a tutéž relaci. Za zmíněných 25 let se ovšem změnil název televize, pořadu a zejména politický režim v zemi. Televizním novinám předcházela zpravodajský program s názvem TAZ – Televizní aktuality a zajímavosti – vysílaný od 1. října 1956. Hlavní televizní zpravodajství vysílané na ČST (Československá televize) od roku 1958 do roku 1990 neslo název Televizní noviny. „Televizní noviny se rychle staly mocným ideovým nástrojem vládnoucí Komunistické strany Československa a obsah zpráv podléhal extrémní cenzuře. V redakci mohli pracovat jen politicky nejspolehlivější lidé. Struktura celého vydání i způsob zpracování jednotlivých zpráv byly silně ovlivněny záměrem prezentovat budovaný socialismus v extrémně pozitivním světle bez jediné kritické informace či kritizovatelného prvku.“³ I když je den 17. listopad 1989 historicky považován za den pádu komunistického režimu, až 30. listopadu 1989 oznámila redakce Televizních novin, že ne jen zpravodajský pořad, ale celá televize, přestává být ideovým nástrojem komunistické strany. Následující rok vedení ČST pomalu měnilo zavedenou praxi a oprošťovalo se od idejí bývalého politického systému. Tak v květnu 1990 vystřídal Televizní noviny Deník ČST. Noční zpravodajství bylo přejmenováno na Události, komentáře; jak je známe v dnes. Od roku 1994 používá název Televizní noviny pro hlavní zpravodajství televize Nova. Dne 31. prosince 1992 zanikla Československá televize a federální televizní program F1.

³ http://cs.wikipedia.org/wiki/Televizn%C3%AD_noviny

4. Charakteristika pořadů

4.1 Televizní noviny – Před 25 lety

Rozsahem krátký pořad *Před 25 lety* je v podstatě selekce reportáží z tehdejšího hlavního zpravodajství – z roku 1985. Server České televize definuje vysílání *Před 25 lety* takto: „Sestřih toho nejpodstatnějšího, co nabízely původní Televizní noviny před čtvrtstoletím. Totalitní propaganda den po dni.“⁴ S ohledem na to, že relace z roku 1985 není vysílána v celém rozsahu jak kdysi, je těžké úplně definovat charakter a strukturu pořadu.

Program – Před 25 lety – je vysílán denně, v pracovní dny před hlavní zpravodajskou relací přibližně v 18.50, o víkendu a ve sváteční dny spíše v ranních hodinách, před devátou hodinou, na programu ČT 24. Sestává z předtočených reportážních zpráv a vstupů moderátora v časovém rozmezí pěti až deseti minut. V moderátorském křesle se střídají moderátoři jednotlivě. Součástí pořadu jsou také telefonické vstupy zahraničních zpravodajů z různých částí světa. Ve zvoleném vzorku analyzovaných televizních přenosů vystupuje jako moderátor nejčastěji Miroslav Bouda. Jednotlivé reportáže časově pokrývají přibližně dvě minuty, u některých výjimečných příležitostech trvají reportáže i dle v případě reportážního vstupu z prvního máje (1.5) téměř 6 minut, v případě otevření nové linky metra (2.11) celých devět minut. V běžném desetiminutovém výběru je odvysíláno čtyři až pět reportážních vstupů. V reportážích se střídá několik desítek redaktorů. Autorství reportáží je nedbale označeno. Jen v málo případech je příspěvek ukončen vystoupením redaktora s určením jeho jména a místa, také až na několik výjimek není na začátku reportáže uveden tvůrce a kameraman. Je tedy nelehké identifikovat mluvčí, některé se mi podařilo najít podle vzhledu na webové stránce

http://www.troglodytarium.cz/webz/axf/media_novinari_CST.01.php.

Vzhledem k tehdejšímu státnímu zřízení jsou neoddělitelným elementem pořadu také reportáže ve slovenštině a vstupy slovenských moderátorů. Podle některých sestřihů mám za to, že rubrikou hlavního zpravodajství byl i magazín Aktuality, krátká část zpravodajství věnovaná rozhovoru s pozvaným hostem na různá

⁴ <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10132488909-pred-25-lety/>

témata (např. od kulturních až po nedostatek textilního zboží) nebo často je tvořili odpovědi na otázky diváků týkající se různorodých oblastí, pro které, s přihlédnutím k důležitosti, redakce neměla prostor v hlavních zprávách. Domnívám se, že tomu tak bylo z důvodu neexistence jiných, např. konkurenčních médií nebo internetu. Ve své době byl asi pořad Televizní noviny nejsledovanějším pořadem, proto třeba v pravidelné rubrice - Aktuality odpovídal moderátor spolu s pozvaným hostem na dotaz, kolik stojí, a jak se platí za pohonné hmoty v Jugoslávii apod. Musíme brát v potaz, že tehdejší obyvatel Československa neměl příliš mnoho oficiálních zdrojů, jak se o těchto faktech dozvědět. Bylo to převážně z televize, rozhlasu a tištěných médií. Proto je začlenění magazínu do hlavního zpravodajství zcela opodstatněné.

K opakovanému zhlédnutí je pořad pro diváky přístupný i na internetových stránkách www.ceskatelevize.cz. Česká televize zpřístupnila na internetu všechny odvysílané sestřihy analyzované relace od doby, kdy tento program zařadila do svého vysílání.

Pořad uvádí titul „Před 25 lety“ s číselným údajem v malé bílé televizi na červeném podkladu. Následuje původní hudební znělka zmiňovaného pořadu doprovázena obrazem zeměkoule se střídajícími se dobovými záběry, jako je např. kosmonaut Gagarin, prvomájová manifestace, pracující lidé. Hudební doprovod reportáží je převážně orchestrálního typu.

Již z tematického složení je patrná ideologie typická pro komunistický režim. Dominují témata politická, především politické vztahy mezi Československem a Sovětským svazem, dále mezi Sovětským svazem a USA. Velice často se rozebírá látka československé hospodářské produkce, jak zemědělské, tak i průmyslové. Opakovaně jsou prezentovány různé výdobytky domácí techniky a různé moderní vymoženosti. Redakce opakovaně referuje o schůzkách československých představitelů „s bratrskými socialistickými zeměmi na nejvyšší úrovni“. Při posuzování látkové struktury pořadu musíme brát v úvahu, že se jedná o sestřihy původní relace, a tedy o výběr vědomě a cíleně zvolených témat.

4.2 Události

Relace Události je hlavním zpravodajským pořadem České televize vysílaným na programu ČT 24 a ČT 1 denně, vždy v 19.00 hodin. Podle oficiálních internetových stránek v něm redakce uvádí „Souhrn nejdůležitějších událostí dne v ČR i ve světě“.⁵

Časovým rozsahem se jedná o nejdelší zpravodajský program na tomto televizním programu. V třicet minut trvajícím pořadu dostane prostor asi deset až třináct reportáží o průměrné délce jedné a půl minuty. Úvodní reportáž je o něco delší, trvá kolem dvou minut a představuje ji titul „téma dne“.

Události uvádí dvacet šest sekund dlouhý šot, počítačově upravenou hudební znělku obrazem doplňuje vhléd do televizního studia a klip s probíhajícími ikonami nebo listy papíru s kousky světadílů, které se v závěru seskupí zobrazující mapu světa. Všimněme si, že tyto symboly zeměkoule jsou v obou zpravodajských pořadech, tedy v relaci z roku 1985 i 2010, totožné. Přímý přenos zahajují tzv. headlines – stručný přehled zpráv, velice krátké představení obsahu relace moderátorem ve studiu, doprovázené obrazovým materiálem, někdy i výstupem externích mluvčích. Až poté moderátoři přivítají diváky u televizních obrazovek.

Po týdnu se obměňují moderátorské dvojice ve složení – Marcela Augustová, Bohumil Klepetko, Jolana Voldánová, Josef Maršál, Iveta Toušlová a Roman Pistorius. Struktura pořadu je důmyslně propracovaná a divák se tedy v pořadu dobře orientuje. Po přehledu zpráv se dále rozvíjejí dříve zmíněná témata v reportážích. Každou reportáž předchází krátká expozice, v níž moderátor seznamuje diváka s jejím obsahem. Předtočená zpravodajská líčení jsou dle názvu uváděna v dolní části obrazovky. Každý vstup je kombinací promluvy redaktora (tzv. stand up) v terénu a dotazovaných mluvčích – často politiků, odborníků z různých oblastí, zástupců institucí atd., ukončen je vystoupením redaktora před kamerou, který sděluje své jméno, popřípadě místo, odkud referuje. Všechny

⁵ <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1097181328-udalosti/>

odvysílané Události jsou podle data vysílání k dispozici na internetu, videa k daným reportážím jsou zde seřazena chronologicky a podle názvu. Diváci se tak můžou vrátit k jednotlivým reportážím bez sledování celého programu.

Do průběhu zpráv je zařazena upoutávka na pozdější publicistický pořad Události a komentáře vysílané týž večer na ČT 24. Běžným prvkem jsou živé vstupy z místa výjimečných událostí nebo telefonický rozhovor moderátora ve studiu se zpravodajem nebo redaktorem, a to buď ze zahraničí, nebo i z domova, s cílem buď přinést co nejaktuálnější informace, které z časových důvodů nemohly být zpracovány do předtočených reportáží, nebo mají generovat dojem aktuality. V druhé polovině relace figurují i krátké zprávy, které nemají profil reportáže. Moderátor pouze stručně, někdy až heslovitě, sděluje události uplynulého dne, mnohdy je jeho projev doplněn audiovizuálně. Blok zpráv uzavírají zpravidla novinky ze světa kultury nebo vědy.

Pro přenos jsou volena témata z různých oblastí, převažuje však látka politická, kriminální, nehody a katastrofy související s počasím, někdy náměty historické, spojené s určitým pamětným dnem. Ve srovnání se zpravodajstvím na ČST u hlavních zpráv na ČT 24 převládá značná tematická rozrůzněnost. Závěr pořadu patří rozloučení se moderátory s diváky, obvykle též pozvánce k sledování sportovních zpráv nebo hlavního večerního programu, který je připraven Českou televizí, ne však k filmům apod.

Protože dnes existuje velmi silná konkurence v médiích, běží ve večerních hodinách upoutávky na hlavní zpravodajský pořad, a tím bojují jednotlivé televize o přízeň diváků. Samozřejmě přinášejí majoritně tytéž informace, ale snaží se je prezentovat v jiném světle, z různých úhlů pohledu, nějakou složkou je odlišit od ostatních televizních redakcí.

5. Uvedení do žurnalistiky

Zpravodajství je nejstarší součástí žurnalistiky. V historickém procesu vývoje žurnalistiky se začalo postupně vydělovat zpravodajství a publicistika. Tyto jsou funkčně rozlišeny – hlavní rolí zpravodajství je nepředpojatě informovat o aktuálních událostech, na druhé straně, cílem publicistiky je hledat souvislosti, vyslovovat názory, komentovat již známé události a fakta, které jsou zprostředkovány třeba i právě zpravodajstvím.

5.1 Objektivita

Nejpodstatnější distinkce mezi oběma zmíněnými částmi žurnalistiky je objektivita. Zpravodajství přináší objektivní sdělení, publicistika naopak subjektivní postoj. Nestačí říct, že objektivní je to, co je reálné. Každý člověk si totiž realitu vykládá jinak. A každý jedinec je odrazem své společnosti, kultury a vzdělání. To platí i pro novináře, proto se nedá tvrdit, že zpravodajství může být a je zcela objektivní. Nejpodstatnějším faktorem při tvorbě zpráv je výběr lexika, jak jinak se dá něco sdělit bez použití lexikálních významů slov. Zvláště tyto významy můžou a také mění obsah a smysl zpráv. Jedno slovo může mít více významů a už si recipient může vybrat to své pojetí sdělení a dochází ke zkreslení toho, co chtěl mluvčí opravdu říct. Proto lze všechny tyto důvody shrnout pod jediný soud: ve zpravodajství neexistuje úplná neideologičnost, apolitičnost, nezájatost a čistá nestrannost. Ovšem teorie žurnalistiky říká, jak se dá ve zpravodajství dosáhnout vyváženosti a přiblížit se objektivitě: přesností, jasností, kompletním sdělováním, odstupem od tématu, názorovou rozmanitostí, uveřejňováním nezkreslené reality, vyhýbáním se hodnotícím výrazům. Ovšem už i samotné zprostředkování událostí je neobjektivní, protože předvýběr informací za nás dělají konkrétní redakce. „O 99% událostí na této planetě se čtenář novin nedozví nic, protože se o nich nic nedozví ani tisk, ale jakoby to nebylo dost, 99% zpráv, o kterých se tisk přece jenom dozví, se k očím čtenáře nedostane, jsou totiž „nemravně“ roztříděny a poté svěřeny odpadkovému koši, a to proto, že jsou na

základě vládnoucích představ shledány příliš nedůležitými, neúplnými či polemickými.“⁶

Úkolem žurnalistiky je přinášet zprávy a informace, a to zejména politické, ekonomické, kulturní a sportovní. Žurnalistika přináší tato sdělení se záměrem, „změnit obsah lidského myšlení, doplnit nebo dokonce nahradit vzdělání a všeobecně kultivovat společnost.“⁷

Ze slohového hlediska patří analyzované pořady k funkčnímu stylu publicistickému, zpravodajskému. Ten se obvykle uplatňuje ve veřejných projevech, v tištěných a audiovizuálních vyjádřeních, které jsou určeny široké veřejnosti a věnují se významným společenským či politickým událostem, problémům veřejným - kulturního či morálního charakteru.

Publicistika, jak definuje Čechová⁸, je mezilidská komunikace informující o aktuálních společenských a politických událostech a komentující je. Publicistický styl je sjednocujícím pojmem pro řadu funkcí. Vedle funkce informativní, komunikační a prostěsdělné mají některé útvary také funkce ovlivňovací, přesvědčovací, získávací. V rámci jednotlivých publicistických žánrů se uplatňují různé slohové postupy, a to informační, popisný, výkladový, vyprávěcí, úvahový. Nejvíce se však aplikuje informační slohový postup, vyznačuje se zaznamenáváním základních údajů o skutečnosti, výčtem nezbytných faktů bez průvodního objasňování a udávání důvodů. Publicistická vyjádření kombinují i prvky jiných funkčních stylů, např. prostěsdělovacího, odborného a uměleckého. Novinářský styl je stylem velmi dynamickým, který se rychle a stále vyvíjí. Vždy odpovídá a je charakterizován dobou, v které se právě uplatňuje, jeho výrazové prostředky odráží politicko-ekonomickou situaci.

5.2 Zpravodajství

⁶ Meyer, W. *Zeitungspraktikum. Auszug aus der Loseblattsammlung Journalismus von heute*. In: Ruß-Mohl, S. *Žurnalistika*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. str. 97

⁷ Osvaldová, B. *Zpravodajství v médiích*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2001. s. 9

⁸ Čechová, M. *Současná stylistika*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2008. str. 244

Analyzované pořady náleží k programům zpravodajským. Zpravodajství je „vědomou novinářskou činností i konkrétním, viditelným a slyšitelným výsledkem této činnosti, která se manifestuje v obsahu novin, časopisů, rozhlasu, televize i tzv. nových médiích. Termín tak označuje jak přípravnou fázi hledání a výběru informací, tak jejich následné sdělování prostřednictvím specifických žurnalistických projevů. Žurnalistické zpravodajství stojí na faktech a událostech, které vyhledává, shromažďuje, třídí, selektuje, interpretuje a předává prostřednictvím médií recipientům“.⁹ Zásadní funkcí zpravodajství je produkovat a poskytovat informace tak, aby si divák utvářel vlastní názory a mínění o předkládaných skutečnostech, aniž by mohla podsouvat osobní předpojaté stanoviska autorů zpráv. S tím také souvisí tvrzení teoretika masové komunikace McQuaila: „Zpravodajství slouží zejména pro orientaci a směřování pozornosti a nenahrazuje skutečné vědění.“¹⁰

„Přes všechnu záplavu obrazů jazyk zůstal až do dnešních dnů nejdůležitějším nástrojem novinářů. Ovšem co se zacházení s jazykem týká, je kvalita často výsledkem dlouhých muk nad textem. A je jedno, zda jde o vlastní autorskou tvorbu či zda musí redaktor od základu přepracovat text, který dostal od někoho jiného. Právě proto je ale velmi důležité zamýšlet se nad jazykem ještě předtím, než s ním člověk začne novinářsky pracovat.“¹¹ Lexika zpravodajských pořadů by měla být volena tak, aby přispívala k snadné srozumitelnosti. Jazyk má být spisovný a významově určitý. Většina výrazů ve zprávách je jednovýznamová. Označují konkrétní osoby, místa, instituce, fakta a termíny. „Při silném působení časového tlaku a za stále rostoucí internacionalizace je slovní zásoba zpravodajství poměrně stereotypní, modelová. O to víc v ní vynikají slova nápadná, neočekávaná nebo i nežádoucí.“¹² Pořízené přepisy jsou velmi různorodým a bohatým materiálem, který je podrobně analyzován níže. (viz kapitola 7)

⁹ Osvaldová, B. *Zpravodajství v médiích*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2001. str. 21

¹⁰ McQuail, D. *Úvod do teorie masové komunikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2007. str. 300

¹¹ Ruß-Mohl, S. *Žurnalistika*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. str. 69

¹² Bartošek, J. *Jazyk žurnalistiky*. In: *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. 1. vyd. Praha: Academia, 1997. str. 51

6. Zpráva

Existuje mnoho způsobů, jak nejnovější události sdělit publiku. Dnes nejpoužívanějšími základními útvary publicistického stylu jsou zpráva, reportáž (tzv. feature), komentář a interview. U rozebíraných pořadů nacházíme dva typy žánrových útvarů, zprávu a reportáž.

Zpráva je historicky nejstarší útvar žurnalistiky. „Zpráva, coby základní kámen zpravodajství, je definována jako žurnalisticky zpracovaná informace o něčem, co se stalo nebo nestalo, stane nebo nestane, nebo o změně nějakého stavu. Fakta, děje nebo myšlenky při tom pouze zaznamenává, sumarizuje a konstatuje“.¹³ Zprávy jsou souhrnem informací o zlomu v normálním toku událostí a přerušení toho, co se očekává. Také jsou to informace, které lidé potřebují, aby mohli činit správná rozhodnutí ve vlastním životě. Zpráva by měla odkazovat na události se specifickými vlastnostmi: jsou aktuální, neznámé, pravdivé, nečekané, zajímavé, významné.

Specifickým druhem zprávy jsou televizní zprávy. Zde studované programy jsou hlavní zpravodajské pořady. Ty „přinášejí souhrnný obrazový přehled o domácích a zahraničních událostech z celého dne. Skládají se z původních obrazových zpravodajských příspěvků, přejetých agenturních audiovizuálních materiálů z výměnné sítě, telefonátů a předtočených nebo přímých vstupů zahraničních zpravodajů a reportérů z místa události, které jsou uváděny a doprovázeny živým slovem moderátorů ze zpravodajského studia. Mají ustálenou formální a

¹³ Osvaldová, B. *Zpravodajství v médiích*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2001. str. 24

grafickou podobu, jednotné barevné pojetí dekorace i hudebně vizuálního řešení hlavní znělky, předělů, upoutávek, titulků a dalších efektů, při nichž je využito předností počítačové grafiky.“¹⁴

Náležitě „novinky“, a to zejména u analyzovaných televizních programů, by měly:

- tematicky zpracovávat fakta, která se týkají a zajímají společnost, mají pro ni určitou hodnotu a jsou pro příjemce použitelné
- zahrnovat výroky protagonistů o pojednávané skutečnosti
- zprostředkovatel má prezentovat události s odstupem
- interpretovat realitu s cílem zapůsobit na diváka
- informovat objektivně o aktuálním dění
- přesně uvádět data, jména, čísla apod.
- úplně sdělovat a úmyslně nezatajovat relevantní souvislosti
- spolehlivě ověřovat informace z nezávislých zdrojů
- zachovávat shodu času, místa a děje

Zpravodajské sdělení kromě jiných faktů a skutečností odpovídá především na otázky, které se ale územně mění. Východiskem je tzv. 5W z anglosaské tradice, tedy: What? Where? When? Why? Who? V německé žurnalistice je to 7W: Was? Wer? Wann? Wo? Warum? Wie? Woher? tzn. Co? Kdo? Kdy? Kde? Proč? Jak? Odkud? Českou zvyklostí je odpovídat na otázky: Kdo? Co? Kdy? Kde?, u delších zpráv Jak? a Proč?

Uvedme si příklady ze zpravodajství z roku 1985 a 2010:

(Televizní noviny, 6. 8. 1985)

MB: a k událostem v zahraničí. (.) **od dnešního dne (kdy), sovětský svaz (kdo, kde) jednostranně zastavuje veškeré jaderné výbuchy (co).** (.) toto moratorium platí, do prvního ledna příštího roku. ale může platit i nadále, pokud spojené státy přijmou výzvu sovětského svazu a upustí, (.) rovněž od jaderných výbuchů. **v den obětí atomového bombardování hirošimy, tak sovětský svaz přichází s iniciativou, která má za cíl (.) zabrzdit horečné zbrojení (proč) a vytvořit**

¹⁴ Osvaldová, B. *Zpravodajství v médiích*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2001. str. 80

překážku zkouškám a (.) dalšímu zdokonalování zbraní hromadného ničení. (..) tento čin v zájmu míru přijala se sympatiemi nejširší světová veřejnost, která v těchto hodinách vzhlíží do míst, (.) kde si atomová bomba vyžádala poprvé statisíce obětí.

(Události, 1. 5. 2010)

BK: **zlatá ulička (kdo) v areálu pražského hradu (kde)** bude na dlouho naposledy přístupná zítra, a to do osmnácti hodin. **od pondělka se na rok (kdy) uzavře (co), a bude se opravovat. (proč)** půjde o její největší rekonstrukci, v několikasetleté historii. a spojená bude i s rozsáhlým archeologickým průzkumem.

Na obou náhodně vybraných ukázkách pozorujeme, že i v krátkém představení zpráv – tzv. headlines jsou zodpovězeny základní otázky. Chybí pouze odpověď na otázku „jak se něco stalo“. Například u dvou uvedených ukázek, není nutné vysvětlovat, jak se něco stalo nebo stane. U výpovědi z Televizních novin: jednostranně zastavuje veškeré jaderné výbuchy. (.) toto moratorium platí, do prvního ledna příštího roku, diváci nepotřebují další vysvětlení, jak k tomu došlo, zřejmě podpisem nějakého prohlášení, dohodou politiků. Totéž platí pro sdělení z Událostí: bude se opravovat, spojená bude i s rozsáhlým archeologickým průzkumem, příjemcům je jasné, jak probíhají opravy budov nebo archeologický výzkum.

6.1 Kompozice zpráv

Struktura zpráv je závislá na tom, že co nejvíce informací se musí vejít do co nejkratšího času a prostoru. Jakmile novinář vybral událost, o které zamýšlí publikum informovat a shromáždil data k zpracování z rozdílných zdrojů, musí je roztřídit a uspořádat tak, aby jim divák snadno porozuměl. „Základní stavební pravidlo zní, že obsah zprávy by měl být vyjádřen v takzvaném čelu (angl. lead).“¹⁵ Čelo je úvodem k tělu neboli trupu zprávy, je to krátké sdělení, které

¹⁵ Osvaldová, B. *Zpravodajství v médiích*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2001. str. 25

obsahuje odpovědi na výše zmíněné základní otázky. Na otázky jak a proč nacházíme odpovědi v tělu zprávy.

Jelikož zde zmiňované projevy jsou televizní zprávy, nemají titulky. Ty nahrazuje krátký úvod moderátora (který ve skutečnosti také píše reportér) ve studiu před konkrétní reportáží a v úvodu živého vysílání, ještě před přivítáním diváků, již zmiňovaný dynamický přehled zpráv:

(Události 1.5.)

BK: ropná katastrofa na jižním pobřeží spojených států. ekologické škody narůstají. postižená jsou první zvířata.

R-N1: /nemáme pobřeží, máme tisíce mil malých ostrovů s mělkými mokřinami. jakmile se to dostane až do těchto mokřin, už je nikdy nevyčistíme. /

R-N2: /tohle je horší než katrina, mnohem horší. protože tohle nejde opravit. bude trvat léta než to všechno obnovíme./

MA: pohroma vede do luisiany i prezidenta obamu, my se tam podíváme živě očima michala kubala. a nabídneme následující.

BK: první máj v česku a ve světě. ulice a náměstí patřila politikům, a taky demonstracím

MA: v řecku desítky tisíc lidí proti chystaným škrtům ve výdajích. v aténách létaly kameny, a zápalné lahve.

BK: roční uzavření zlaté uličky na pražském hradě. čeká ji rekonstrukce, a archeologický průzkum.

Dále jsou zprávy rozšířené o relevantní souvislosti, případně o vyjádření odborníků a lidí zainteresovaných. Uvedený strukturní profil aplikuje v analyzovaných relacích pouze redakce zpravodajství na ČT 24. Tzv. headlines fungují v televizním zpravodajství jako titulní strana novin, která má upoutat čtenáře.

Zprávy z Televizních novin však velmi často odpovídají zprávám novinovým, dokonce tvůrci často sahají po materiálu z periodik a odvolávají se na ně.

(Televizní noviny, 5. 8. 1085)

tento závěr, (.) potvrdil (.) vývoj dalších historických událostí. ale také bývalý prezident úesá, ((míněno USA)) ričrd nixn. ((míněno Richard Nixon)) a to v rozhovoru pro týdeník tajm

MB: tisk ve světě se dnes vrací široce k dvanáctému světovému festivalu mládeže a studentstva, který v sobotu skončil v moskvě. kupříkladu zpravodajka britského listu mórning stár ((míněno Morning Star)) napsala, že festival byl i nezapomenutelnou zkušeností, (.) která otevřela mnoha lidem oči pro reality (.) sovětského života, francouzský limanité ((míněno L`Humanité)) zase napsal, (.) že festival potvrdil, že mládež sdílí stejné hodnoty

Socialistické zpravodajství kopíruje tištěná média v sděleních tak, že sdělení připomínají novinový článek, který nám někdo právě čte z ranních novin.

(Televizní noviny, 28. 10. 1985)

MB: bon. (.) zemský sněm strany zelených v hesensku se vyslovil pro vytvoření vládní koalice

Dokonce imitace je totožná, stejně jako v psané podobě. (viz obr. 1)

MB: kábul. agentura báhtár oznámila, že afgánští kontrarevolucionáři ostřelovali raketami mešitu v západo-afgánském (.) městě herátu.

Vrhne se na Evropu jako kobylky a včely, hrozí Kaddáfí

TRIPOLIS (ČTK, zah) - Libyjský vůdce Muammar Kaddáfí včera řekl, že přeneseme bitvu do Evropy, pokud NATO nezastaví své libyjské tažení. „Pokud se rozhodneme, jsme schopni vrhnout se na Evropu jako kobylky a včely,“ prohlásil Kaddáfí v projevu vysílaném z tlapačů k desítkám tisíc jeho stoupců na tripolském Zeleném náměstí.

„Libyjský lid je schopen jednoho dne přenést bitvu do Středomoří a do Evropy. Mohl by zaútočit na vaše domovy, vaše kanceláře a vaše rodiny, které by se staly oprávněnými vojenskými terči, protože vy jste přeměnili naše kanceláře, naše generální štáby, naše domy a naše děti ve vojenské terče, které považujete za legitimní,“ řekl libyjský vůdce.

Kaddáfí po více než 90 dnech leteckých operací Aliance v Libyi podpořených Radou bezpečnosti OSN odmítá vyslyšet požadavky opozice, aby se vzdal moci. Jeho dcera Ajša však v rozhovoru odvysílaném v noci na včerejšek francouzskou televizní stanicí France 2 řekla, že zástupci Libye vedou s povstalci přímá i nepřímá jednání.

Obr. č. 1 (Mladá Fronta Dnes, 2. 7. 2011, str. A7)

7. Jazyk televizního zpravodajství

Odpovědnost profesionálních „informátorů“ vůči divákům jde nad rámec zachování maxim objektivity a nestrannosti zpráv. Pokud je něco, co charakterizuje a podporuje práci novinářů, je to právě užití jazyka, který je stěžejním pracovním nástrojem žurnalistů. I přesto, že u analyzovaných pořadů vidíme, jak rozvoj počítačové techniky, satelitní spojení či změna politického zřízení změnily ráz zpravodajství, zůstala jedna věc, která je a vždy byla u prezentování zpráv nejdůležitější, a tou je zase jazyk. Jazyk a jeho realizace jsou

základem systému znaků, který nabízí mimořádné množství obsahu a dopadu, od něj se všechno dál odvíjí. Je silnou „zbraní“, kterou se dá mnoho učinit, ať už to divák postřehne nebo ne. Kvalita a povaha jazyka se v probíraných pořadech různí.

Zásadní funkcí zpravodajství je v co nejkratším čase informovat masu o aktuálním dění. Z toho důvodu jsou na výběr jazykových prostředků a stylizaci zpráv kladeny vysoké nároky. Značné požadavky proto, že zpráva musí ve velmi krátkém časovém úseku sdělit divákovi co možno nejvíc důležitých informací. Při výběru lexika by měl být důležitým kritériem fakt, že zpravodajské pořady jsou určeny široké veřejnosti, totiž publiku s různou věkovou strukturou a úrovní dosaženého vzdělání. Dle žurnalistické teorie by měla být zpráva: srozumitelná a v souladu se spisovnou normou užívat termíny, zkratky a cizí slova s uvážením, popřípadě je vysvětlit, měla by být jasná, přehledná a stručná. Zároveň by měla být, jak již bylo zmíněno výše, objektivní. Co se jazykové objektivity týče, zpravodajové by se měli vyvarovat sdělování vlastního názoru, používání expresivních výrazů apod., a měli by zachovávat stylovou neutrálnost.

V televizi není sdělení vytvářeno pouze textem, zároveň je vytvářeno také obrazem, zvukem, hlasem a dalšími prvky, které z něj činí komplexní prostředek, a jeho výsledkem je audiovizuální zpráva. „Televizní“ audiovizuální jazyk tedy zprostředkovává zprávy na více úrovních - textem, obrazem, zvukem a hlasem - čímž divákům umožňuje vytvořit si díky multimodalitě sdělení jakýsi multipříběh bohatý na nuance.

Ve zprávách z roku 1985 tvůrci textů často volí postojové výrazy:

(Televizní noviny) *prostě všichni, pro něž je boj za mír a mezinárodní solidarita pracujících celého světa; heslo, jež vyjadřuje sepětí (.) **všech pokrokových sil světa**, a internacionální solidaritu pracujících; dobře odvedené práci, za kterou **každý rád poděkuje**; stejný pocit **má každý návštěvník**; nový střed města, na který si **přece chceme všichni zvyknout**; pevnou součástí jejich životního postoje, (.) **postoje občana (.) socialistické společnosti; pracující téměř (.) sedm set pražských výrobních organizací jsou***

odhodláni splnit úkoly; ty, které doplňují věcnou informaci o subjektivní prvek.

V současných zprávách z roku 2010 vyjadřuje postoj autor textu za sebe i za ostatní, ale neskrývá se za většinu, podotýká, co si sám myslí, i když opět zobecňuje výpověď: (Události) *opravdu myslím, že se všichni shodneme na tom, že osmadvacátý (.) říjen je nejdůležitějším státním svátkem.*

Ale redakce jdou ještě dál a ovládají diváky, v případě Televizních novin, hlavně z mocenského a politického hlediska. Komunikace, v níž jeden z mluvčích něco předstírá, utajuje, aby tak získal protistranu pro svůj prospěch, se označuje jako manipulace. Využívání manipulativního principu v komunikaci je příznačné pro socialistickou realitu, novináři uplatňují strategii odvolávání se na autority nebo na všechny: (Televizní noviny) *svržení atomové bomby na hirošimu, a později také na nagasaki opodstatnění podle názoru odborníků, skutečně nemělo.* V analyzovaných Událostech se nevyskytl žádný podobný případ, tato strategie je však obvyklou složkou zpráv i dnes. Musíme ale připustit, že v minulém státním zřízení byla taktika manipulace záměrná. Uvedený příklad představuje nesouhlas s politikou USA, kterou ale komunistický režim zpochybňoval běžně, dokladem jsou i témata odvysílaných pořadů. „Manipulovatelnost není u všech posluchačů stejná. Nejlépe se manipuluje s nezkušenými, důvěřivými a nepřemýšlivými adresáty.“¹⁶

Běžný obrat, který shrnuje vliv médií, bývá: „to říkali v televizi“. Ten je také základem našich argumentů v diskusích, např. jak se někdo známý jmenuje, jak se vyslovuje vzdálené neznámé město apod. Společnost obvykle považuje za správné všechno to, co opustí ústa profesionálních mluvčích v televizi, kteří prezentují informace, ale bohužel ne vždy tak tomu je a ne vždy si uvědomujeme, že informační diskursy jsou jen konstrukce, a ne vždy je takto analyzujeme.

7.1 Jazyk v Televizních novinách

¹⁶ Lotko, E. *Kapitoly ze současné rétoriky*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. str. 152

Z textů jasně vyplývá bipolarita pozitivismu a negativismu vyjadřování. Slovní zásoba odráží subjektivní hodnocení, je zastoupena zejména hodnotícími adjektivy a adverbii, méně už substantivy. Realita socialistická je předkládána v pozitivním světle:

vítání a pozdravy u státních návštěv a svátků: bouřlivě pozdravováni, nadšeně pozdravovali, slavnostně vyzdobenou tribunu, pestrobarevné řady, vzácné hosty, v srdečné přátelské besedě, čestná místa, srdečné besedy, v slavnostní atmosféře, slavnostní shromáždění, z oficiální přátelské návštěvy, vřelé pozdravy, srdečné stisky rukou, slavnostně vyzdobenou letenskou plání nositelé státních vyznamenání, úspěšnému splnění programu, nám to naše rekordní úsilí přineslo, s hrdostí bilancujeme, mírového spokojeného života lidstva, čestné pohřebiště sovětské armády.

Nejvíce se opakující slova *čestný, přátelský, slavnostní* vyjadřují poctivost a pohodu společnosti, navozují příjemné pocity.

Výrazy charakterizující socialistickou práci, velmi důležitá součást tehdejšího zřízení: hrdinové socialistické práce, nejlepší dělníci, za poctivou, ideově i umělecky náročnou a kvalitní práci, protože vzešla z dobré práce, dobrý příklad, plné radosti, obdivu k dobře odvedené práci, je výbornou vizitkou příslušníků odboru pasové kontroly, dokonalé práci.

V slovním vzorci bychom mohli mezi výrazy *hrdina = dělník* nebo *pracující* vložit znaménko rovnosti.

Ráz socialistického systému vykreslují takto: na počest sjezdu KSČ, sovětský svaz si upřímně přeje, s upřímnou a dobrou vůlí, vynikající představitel komunistické strany, Moskva láká dobré lidi, lidi dobré vůle, se řadíme mezi nejvyspělejší země světa, přehlídka síly a radosti přesvědčivě dokumentovala dosažené úspěchy, žijící v mírové zemi v socialistickém československu.

Dobovým faktem, který byl v roce 1985 průběžně sledován a informace o něm přinášelo zpravodajství skoro denně, byla **stavba a otevření nové linky pražského metra**: příjemná a přijímaná pozvání, dokonalé harmonii tvaru a barev, krásy a účelnosti, pochvalné dojmy; a také **spartakiáda**: den plný pohody, vesele tančily a cvičily, usmívaly se.

Naopak hodnotící znaménka slovní zásoby vystihující skutečnosti a fakta mimo sovětský prostor jsou častokrát opačná, jsou tu užívány výrazy s významem záporným:

v souvislosti se svržením atomové bomby v Japonsku: jaderné katastrofy, zbytečného barbarství,

líčení situace v Jihoafrické republice: masově vraždí, skandální proces,

opakující se několikrát v různých variacích např. **militarizace kosmu**

v souvislosti se studenou válkou: nesmyslným zbrojením, horečné zbrojení,

komentují poměry na Blízkém východě: zákeřném útoku, podvrtné činnosti spojených států, cynickým příkladům, štvavá vysílačka,

pojmenování kroků americké politiky: diverzního programu, psychologické války, v antisovětské propagandě, otřesně působí tato fakta, kapitalistická justice, nástroje na ataku, při provokačních pokusech letců armád nato, staví do cesty politika severoamerického imperialismu,

popis útoku anglických fotbalových fanoušků a postupy kabinetu Margaret Thatcherové: epidemie chuligánství, čtyřmiliónová armáda nezaměstnaných.

Z uvedeného výčtu je nutno vysvětlit slova *diverzní* – záškodnická činnost, které je významově negativní, ale naopak výrazy *imperialismus* a *kapitalismus* záleží na tom, v jakém smyslu se vykládají. Dle Slovníku spisovné češtiny *imperialismus* je 1. úsilí o ovládnutí cizích území, národů – zamysleme se ale nad tím, kolik území Sovětský svaz ovládal a řídil, jak by se dala nazvat jeho politika? 2. (v Leninově pojetí) tzv. poslední monopolistické stadium kapitalizmu; *kapitalismus* je

společensko-ekonomická formace usilující o dosažení podnikatelského zisku. Proč jsou ale tyto vyjádření řazena k hanlivým? Rozebereme zde ještě *socialismus* 1. marx. společensko-ekonomická formace založená na kolektivním vlastnictví výrobních prostředků; 2. učení o společenském řádu založeném na zespolečnění majetku; je tedy patrné, že kapitalismus je pravým opakem socialismu, proto je v tehdejším zpravodajství považován za nesprávný.

7.1.1 Dobová slovní zásoba

Slovní zásoba Televizních novin, není zajímavá pouze výrazy ideově laděnými, ale i lexikálními jednotkami dobovými, příznačnými pro dobu socialistického státu a komunistického režimu jako např.:

- již zaniklé **organizace, instituce, události, orgány**: ÚV KSČ, federální vláda, národní fronta, lidová armáda, lidové milice, národní výbor, sbor národní bezpečnosti, RVHP, park kultury a oddechu Julia Fučíka, ROH, CKM, SSM, svazarm, spartakiáda, závod míru, velká mírová manifestace,
- **státní útvary**: jugoslávie, sovětský svaz
- různě zastávané **pozice** ve společnosti: generální tajemník, nejvyšší straničtí a státní představitelé, svazáčci, svazarmovci, dílny vedoucí, straník, soudruh
- **státní vyznamenání**: státních cen Klementa Gotvalda, rudý prapor práce
- **ekonomická terminologie**: pětiletka, závazkové hnutí, normovanou hranicí
- **politické fráze**: stranický, bratrské socialistické země, svobodná mírová práce, sjezd KSČ, militarizace vesmíru, setkání na nejvyšší úrovni, brigádnický tábor, brigáda, vrcholná sovětsko-americká schůzka, buržoazní rámcové strany, internacionální brigády, sjezdový palác, ochrana proti dovozu nezákonných tiskovin (= cenzura), rudé právo – nemá sice nic společného s politickým výrazem, ale můžeme ho řadit k prostředku vyjadřování politických myšlenek, tlumočení oficiálních názorů.

7.1.2 Lexikální vrstvy Televizních novin

Socialistická mluva není pouze snůškou manipulativních, propagačních, či jinak dobově zabarvených výrazů. Její vrstvy jsou bohaté i na jiné výrazivo, které je však právě s odstupem času těžké identifikovat, v protikladu k tomu, co již bylo analyzováno výše. Dnes je již čtyřicetiletá éra bývalého režimu prostudována a objasněna natolik, že bychom mohli sestavit některé nejpoužívanější pojmy i bez analýzy dobových textů.

Pokusila jsem se rozdělit výrazy, které přitáhly moji pozornost do několika skupin:

Prostředky vyššího stylu, prostředky knižní a **zastaralé**: rovněž; pěvci v jejíž; domků, jejichž; úkolů, jež; dialog, jehož; projeví-li, vydrží-li; tradičně se snoubí; pořadů tu však bylo na sto dvacet; na pět set sportovních nadšenců; půl druhého sta; soudě podle; archaičnost je manifestována nejenom na lexikální rovině (*rovněž, jež, jejíž*), ale také v tvarosloví jako je přechodníková forma (*soudě*), podřadící spojka (*-li*), a dnes také neobvyklý způsob výčtu (*bylo na sto dvacet, na pět set*) a užití numerálií v genitivu (*půl druhého sta*).

Obecně české, hovorové, profesní mluva, slang: fortel; finišují dokončovací práce; na druhém se finišuje – hovorové výrazy jsou často užívány v úmyslu ozvláštnit zprávu a přiblížit se tak hovorovým výrazem divákovi.

Expresivní obraty: autoři jimi realizují základní publicistické funkce: přesvědčovací, získávací, vybízející; které se navršují na primární funkci zpravodajství - funkci informativní: teroristických band; severoatlantického paktu; známé cestičky. Snahou je vystupňovat pozitivní nebo negativní účinek zprávy a posílit tak její emotivně-expresivní zabarvení. Hanlivá slova (*banda, pakt* – ve smyslu nečestného spolčování) samotným významem naznačují citové hodnocení prezentovaných skutečností.

Cizí slova: ghetto; apartheidu; diverzní; katafalk; ataka; moratorium; perspektiva; demontovala; koncipována; rezoluce; mítink; koncernový podnik; konzervatismus; byrokratizmus; razie; emigrace; propagační oddělení (pozn. dnes marketingové); propagace; bilaterálních vztahů; machinace; masakr; bestselerem roku.

Je důležité poznamenat, že jen stěží můžeme dnes hodnotit, která slova byla běžně srozumitelná a která nikoli. Když vezmeme v potaz, že široká veřejnost nerozuměla např. angličtině, nemuseli mnozí pochopit, o čem se mluví. Např. *ataka*, *mítink*, *konzervatismus*, *bestseler*, *perspektiva* jsou jednoduše odvoditelná z angličtiny či latiny, nebo jiných příbuzných jazyků. Upozornit bych chtěla na výraz *emigrace* – dobově vázaný na skutečnost, což byl výraz pochopitelný pro všechny mluvčí češtiny. Celkově je pro mě ale fakt zařazení takového množství cizích výrazů do zpravodajství pro široké vrstvy překvapivý. Na danou dobu, také s ohledem na „pracující lid“, který byl nejdůležitější částí společnosti, bych čekala spíš větší začlenění obecně českých a hovorových jazykových prostředků. Mám také za to, že pro tvůrce může být užití slov cizího původu jakousi exkluzivitou, ale naopak u diváků může vyvolat negativní reakce.

Publicismy: informovat o; nadělala škody; úspěšné splnění plánu - závazku - programu - pětiletky; heslo; tradičně; k volebním urnám přistupovali; iniciativa; nezůstalo pouze u slov; v zajetí vodního živlu; kontrola; normovaná hranice; zavázat se; závazek; úkol; mimořádný; unikátní; zapsat se do vědomí; úkol - úloha; kontroverzní; pestrý - pestrobarevný - zpestření; mítinky; spolupráce; militarizace vesmíru; v konstruktivním duchu; konstruktivní - rozhovor - dialog; horečné zbrojení; rozvoj; zvláštní význam; světová veřejnost; vědecko-technická - hospodářská spolupráce; bratrský; strany se dohodly; dohoda; aktuální otázky.

Publicismy tvoří osobitou vrstvu všech zpravodajských a publicistických pořadů. U Televizních novin můžu soudit, že jsou jazykové prostředky klišé jenom ze shromážděných ukázek, jelikož dobovou jazykovou realitu úplně neznám a některé se vyskytují dokonce i dnes. Hodnotila jsem tedy dle častého opakování

v rámci pořadu. Některá klišé jsou buď synonymní povahy (*úkol, úloha*) nebo je charakterizuje opakující se slovní základ (*pestrý, pestrobarevný, zpestření; dohoda, dohodnout se*). Nakonec se obměňují pouze jednoduchým střídáním přívlasků (*vědecko-technická/hospodářská spolupráce; úspěšné splnění plánu/závazku/programu/ pětiletky*).

V protikladu k novinářským klišé redaktoři ozvláštňují zprávy různě modifikovanými **frazémy**, různými druhy frazémů – lidovými, kolokviálními, knižními atd.: *nechal se slyšet; mají se co ohánět; nešlo o to; nebyly s to; a tak mnohý nelenil; nemají mezí; povýšeny na právo; pocítili na vlastní kůži; při němž tajíme dech; nejsou tak často k vidění; z technických a zejména finančních důvodů nepřipadá v úvahu.*

Stereotypnost zpráv beletrizuje metaforičnost **obrazných pojmenování**: *městu zbývají poslední minuty života; otevřela mnoha lidem oči pro reality; dovedou už si s počítačem popovídat; kterou mu mohou světové metropole jen závidět; máme co říct světovým odborníkům; na které policie uspořádala doslova honičku; orgány si včera navíc pospíšily s oznámením; napětí, deníky vyrukovaly hned s několika; svůj postoj ventilují; život obětí fotbalového masakru již nikdo nevrátí; publicistické metafory na rozdíl od uměleckých nejsou jinotajné a komplikované, divák je dokáže jednoznačně interpretovat.*

Ustálenost automatizovaných modelů splňuje stěžejní předpoklad zpravodajství, tedy jeho informační funkci, nepobízí však divákův zájem. Proto novináři zpravodajskou modelovost doplňují o **aktualizované prostředky**, stylově atraktivní, které plní funkci získávací: *jaderný monopol – USA; příjemná a přijímaná pozvání – jazyková hra; situace v jihoafrické republice připomíná sud se střelným prachem; jako bílí černoši; podnikavá sedmička; uzavření ve své ulitě a rozlousknout jejich skořápku; mraveniště – stadion; a to už je líheň, ze které by se mohl – spartakiádní stadion; beznadějně zavřena – běžně beznadějně vyprodána; epidemie chuligánství; čtyřmilionová armáda nezaměstnaných, korunovaného úlovkem.*

S přihlédnutím k době vzniku bychom už dnes některé z uvedených prostředků považovali za automatizované. **Synonyma** také, v hlavním zpravodajství z roku 1985, plní funkci aktualizací: *washington – bílý dům; militarizace kosmu, vesmíru – jaderné kosmické zbrojení, hvězdné války, závod ve zbrojení. U spojení *washington – bílý dům*, můžeme váhat, zda je to aktualizované nebo automatizované pojmenování, v současné době je určitě pokládáme za ustálené. Moderními výrazy patrně mohly být synonyma od *militarizace kosmu*, odrážející dobu vzniku, které se za pětadvacet let také zautomatizovaly.*

Příznačné je časté umístění slov s významem **vysoce, vysoký, vrchol** a jejich odvozenin do zpravodajských příspěvků: *vysoce vyzdvihl rozhodující podíl sovětského svazu na vítězství; schůzka na nejvyšší úrovni; prezídium nejvyššího sovětu; vysoce kvalifikovaných dělníků; našeho nejvyššího zákonodárského sboru; vrcholné jednání; vrcholnou sovětsko-americkou schůzkou; vrcholné pilotáže. Opakované užití by mohlo odkazovat na novinářská klišé. Předpokládám, že záměrem tvůrce bylo zdůraznit důležitost a přední význam socialistické reality, protože všechny uvedené výňatky se týkají československých a sovětských událostí.*

Na charakter a vnímání zpráv diváky působí vyjma jazykových prostředků i různé další atributy. Nadměrně rušivým prvkem, který mě zarazil hned při prvním poslechu, oplývají reportáže tehdejšího zpravodajství. Hromadící se **přívlastky a genitivní spojení** snižují srozumitelnost promluv, ne-li úplně znemožňují. Divák při složitosti a značné délce sdělení třeba ani nepochopí a nezachytí, kde je začátek a konec spojení, nebo co vlastně vyjadřuje: *náměstek předsedy rady ministrů sovětského svazu; letošního ročníku závodu míru; na veškeré pokusné jaderné výbuchy; dalších vedoucích stranických a státních představitelů; na ústředním čestném pohřebišti sovětské armády – „čestném“ by snad tady vůbec nemuselo být, je nadbytečné, redakce Televizních novin si přímo libuje v hromadění adjektiv, zvláště pozitivně hodnotících. Např. následující úsek je tak přeplněn těmito výrazy a nadbytečnými spojeními, až je nudný a vzhledem k časovému rozpětí reportáže příliš dlouhý: na pražském hradě, členy stranických*

a vládních delegací, které se účastní oslav čtyřicátého výročí vyvrcholení národně osvobozenického boje československého lidu, (.) a osvobození naší vlasti sovětskou armádou. (.) přijetí se zúčastnila delegace bulharské lidové republiky, (.) maďarské lidové republiky, německé demokratické republiky, (.) polské lidové republiky, (.) rumunské socialistické republiky, ((nádech)) a dalších zemí socialistického společenství. (...) soudruh gustav husák přivítal jménem nejvyšších československých stranických a vládních orgánů vzácné hosty, (..) a poděkoval jim za účast na oslavách čtyřicátého výročí osvobození československa. Pořád se opakující prázdné fráze, vyjmenování zemí je „nekonečné“, shodných a neshodných přívlastků se nachází tolik, až člověk ztrácí přehled.

Běžným a velmi častým prvkem jsou v československém zpravodajském pořadu citace a odvolávání se na různá tištěná periodika: tisk ve světě se dnes vrací široce; kupříkladu zpravodajka britského listu mórning stár ((míněno Morning Star)) napsala; francouzský limanité ((míněno L`Humanité)) zase napsal; v rozhovoru pro týdeník tajm; a hodně se hlavně na západě psalo o tom; se dnes v listě izvěstija zamýšlí; americký list vošington poust ((míněno Washington Post)) dnes s odvoláním na vládní zdroje oznámil; v článku zveřejněném v posledním vydání hamburského týdeníku štern.

Opakování slov naznačuje nedostatečnou představivost a absenci slovní zásoby, či literárního ducha, kterým by měl žurnalista také disponovat: na rekonstrukci této **unikátní** památky - celý objekt vedle mimořádné historické ceny se zapsal do vědomí veřejnosti i **unikátním** způsobem záchrany; skutečně rozhodně velký - synonyma téměř s totožným významem vedle sebe; soudruh jindra charakterizoval návštěvu naší parlamentní **delegace**, (.) jako (.) výraz československo-korejské **spolupráce** a uvedl, že všechna **jednání** která ve feneru **delegace** vedla, byla užitečná. (.) ((nádech)) zdůraznil potřebu dalšího rozvoje vzájemné **spolupráce** v oblasti hospodářské vědeckotechnické i v dalších oblastech. a význam realizace výsledků **jednání**

loňského **jednání** představitelů obou zemí. Všechny jmenované příklady se vyskytly na ploše jedné reportáže, dokonce jednoho promluvového úsek, což skutečně porušuje zásady psaní zpráv.

Kromě toho stojí za zmínku opětovný neobvyklý začátek vět částicí *ano*, i když jim nepředcházela otázka:

(Televizní noviny 30.7.)

a dnes se s moskvou loučí (.) první vlak družby cékáem ((míněno CKM)) a přijíždí ten druhý (.) s mladými československými turisty. (..) a na závěr ještě poslední informace potvrzující zájem o návštěvu místa, (.) kde probíhala dnešní tisková beseda. **ano**, týká se klubu československé mládeže, který k dnešku navštívilo na deset tisíc mladých moskvanů i zahraničních delegátů festivalu.

(Televizní noviny 12.6.)

JR: ... my velice bedlivě dbáme na to, (.) v našich odborných útvarech, (.) abychom na trh dodávali výrobky, které jsou kvalitní. může se ovšem stát, že v technologickém procesu výroby (.) dojde k zanedbání, potom je výrobek vadný (.) a je třeba jej reklamovat. na druhé straně je potřeba upozornit spotřebitele také na to, (.) že každý výrobek se musí udržovat správným způsobem, který je na něm označen.

KH: **ano**. (.) když přijdete dnes do obchodu s textilním zbožím, tak na první pohled se zdá že regály jsou plné. ale přítom. není z čeho vybírat. je hodně odvážné chtít po vás jako po obchodní organizaci abyste tlačili výrobce (.) i co se týče struktury?

(Televizní noviny 1.6.)

R-Z2: sledujte nyní, co vše lze zaznamenat za pouhých šedesát sekund. samozřejmě v souvislosti s mezinárodním dnem dětí. (.) právě pro ně byla už od rána připravena na malé řece na zbraslavy velká soutěž. (.) a to v rybaření, které tu při pohledu na suchou váhu nebylo asi žádnou legrací. (.) přesto .jsme nakonec byly svědky úspěchu. (.) nejen korunovaného úlovkem, ale i účastí a to už na sedmnáctém

ročníku této soutěže (.) připravené místní rybářskou organizací a večerní prahou. (.) a k další akci. bylo jí předání řádu dětského úsměvu. (.) po dvanácté, tentokrát v pěchovicích na pionýrské pouti. (.) svůj hlas dali děti herečce z divadla bez opony, heleně čížkové. proč?

R-N1: no protože mně se moc líbila (.) v pohádce lucinka popletka.

R-N2: mně protože se s ní rádi chodíme smát.

R-Z2: **ano** a právě teď uplynula jedna minuta. (.) úzce s tím souvisí následující informace patřící také k dnešku. (.) podle statistiky óesen ((míněno OSN)) zemřelo na světě za oněch šedesát sekund, (.) třicet dva dětí na následky hladu.

(Televizní noviny 28.10.)

KG: já myslím, že je to celosvětový trend a že (..) naši (.) mladí interpreti někdy (.) dobře, a někdy nekriticky přebírají, (.) z těchto cizích vzorů (.) a zapomínají při tom na to, (.) že vlastně (.) ee melodičnost je to, co má český muzikant v krvi a nejenom muzikant, ale hlavně (..) posluchač, (.) a proto tu muziku děláme.

N1: **ano**. (.) myslíte si:, že: (.) stát se populárním zpěvákem předpokládá hudebního vzdělání?

KG: tak určitě zpěvákovi pomůže, když svůj hlas (.) umí technicky dobře ovládat.

Nejspíš je užívání částice „ano“ tvůrčí vizitka konkrétního redaktora, např. moderátora rubriky Aktualit Karla Havlíčka, ale i dalších. V prvním příkladu je částice „ano“ modální, kterou redaktor dotvrzuje vlastní výpověď. Ve všech ostatních případech je „ano“ přitakací částicí, kterou mluvčí vyjadřuje souhlas s obsahem předchozí výpovědi. Pravděpodobně to byl módní obrat.

Už při prvním sledování zaregistrujeme sdělovací **strohost** v úvodu reportáží, headlines, či uvítání u obrazovek, manifestovanou ohlašování zpráv pouhým stříhem a holou informací o městě nebo místě, odkud se reportáž vysílá: týniště nad orlicí dnes v poledne; moskva. (.) prezídium nejvyššího sovětu sovětského svazu, vyznamenalo našeho ministra zahraničních věcí; peking. ve dnech (.) dvacátého prvního až; bon. (.) zemský sněm strany zelených v hesensku se

vyslovil; k událostem v zahraničí. (.) sovětská agentura tas dnes oznámila; a teď k dalším informacím, v pondělí má do velké británie; dále z domova, (.) člen předsednictva tajemník úvékáesčé.

Televizní zprávy by měly být dynamické, přílišné užití **pasiva** a nedostatek **dějových sloves** se jeví jako nevhodné a stagnující: krátce po půlnoci byla dnes zastavena také plavba na labi mezi doušní a chvaleticemi, kde byl překročen limitní stav; v průběhu dne se však počítalo s otevřením labské vodní cesty. povodňová komise okresu rychnov nad kněžnou; vzhledem ke zvýšenému nebezpečí byl uzavřen provoz na mostu přes řeku; v dnes zveřejněném společném prohlášení, které bylo přijato při včerejším setkání; prohlásil že krajina kolem dunaje, u hranic, s československem, musí být zachována v původním stavu. předseda komunistické strany rakouska navrhl, (.) aby elektrárna byla postavena jinde, což by odpovídalo (.) zájmům ochrany (.) životního prostředí; **pasivum** také přispívá k neurčitosti tím, že nesděluje původce děje.

V protikladu k obecnému trendu zpravodajství přinášet informace věcné a výstižné, uváděním konkrétního činitele a přesných dat, se ve zpravodajství uplatňuje i opačná tendence – **neurčitost** vyjádření: říká se, že pražské...; poskytnutí vojenské a hospodářské pomoci jiným státům – nspecifikují, kterým státům, což je neobjektivní; s odvoláním na vládní zdroje oznámil. Redakce užívá neurčitých, obecných výrazů buď proto, že odpovídající údaj nezná, nebo cíleně nechce uvést.

Nástroj vágního vyjadřování dokládá další bezpočet výrazů - *a tak, asi, třeba, jako, nějaký*: a tak zvůle a násilí jsou v jihoafrické republice povýšeny (.) na právo; a tak (.) vyšší výroba i produktivita práce je v dakonu ((míněno Dakon)) úkol číslo jedna; stanice sokolovská pražského metra. a takto tady dnes začíná směna. razí se nový traťový tunel trasy dvě bé; vždyť právě dnešek patřil jim, dětem. a také všem, kteří jim vytvářejí podmínky; a tak se lékaři a sestřičky mají co ohánět; každý

z nich musí během své služby odbavit (.) v průměru asi tři stovky cestujících; těchto místech sou změny asi (.) nejvíc patrné, ale i v dalších částech našeho hlavního města; dobře se pohybovala (.) a tak nějak celý její projev (.) patří k ní, (.) ale (..) pro můj vkus, tam (.) v celém tom festivalu, (.) mně trošku chyběla melodičnost.

Citované vzorky nejsou nespisovné, ale nesou ráz mluvnosti. Neurčité zájmeno *nějaký* pronáší hlavně neprofesionální, externí mluvčí, ať už je to způsobeno strachem vystupovat před kamerou, nebo pouhým faktem nepřipravenosti promluvit. Rušivou součástí projevů profesionálních mluvčích je též přítomnost vycpávkových slov – *prostě, vlastně, ovšem, takže, v podstatě*: prostě, (.) na strahově byl dnes; prostě tato vzájemná spolupráce je stálou součástí našeho; vlastně letos posledním rokem; se ptám kdože tady vlastně všechno byl; ovšem jen pro zajímavost; takže (.) za každou poukázku.

Přiblížení se divákům představuje **kontaktovost**, které autoři reportáží docílí nejčastěji užitím sloves v 1. osobě plurálu nebo oslovením: připomeňme si při této příležitosti; s vámi našimi diváky; zkusme dnes naše metro srovnat; vraťme se teď ještě do dopoledních hodin.

Redaktoři dosahují živého a názorného vystižení jedinečných událostí přítomností dějových sloves, v důsledku zpřítomnění jsou minulé děje vyprávěny ve tvaru přítomném – v historickém prezentu, výčet těchto atributů je charakteristický pro umělecký sloh, konkrétně žánr vyprávění. Proto připomínají některé pasáže Televizních novin spíše vypravování než televizní zpravodajskou reportáž: soudruha husáka seznamují představitelé hlavního města (.) s podrobnostmi výstavby. (.) vřelé pozdravy (.) jsou výrazem uznání a díků. a je tady i příležitost stisknout ruku. (.) poděkovat osobně. (...) poté soudruh gustav husák a další představitelé pozdravování pražany, (..) budovateli metra a návštěvníky hlavního města, (..) sestoupili do prostor (.) stanice náměstí republiky.

Manipulativní prvek dosažený mluvnickými vlastnostmi můžeme zpozorovat tam, kde redaktoři kladou otázky mluvčím z lidu. Na cokoli se redaktoři zeptají, odpověď je vždy kladná a v pozitivním smyslu, redaktoři svými otázkami nedávají prostor pro jiné názory a reakce.

R-N1: /na západě někdy tvrdí, že se u nás nedodrží lidská práva, co vy nato, /

R-N4: /dřív než budou mluvit o lidských právech, měli by si udělat pořádek ve své zemi. pokud jde o tyto otázky mají tam nepochybně mnohem více problémů než my. /

R-N5: /svobodnější země nebylo a není. říkáme všechno, co si myslíme, svým nadřízeným, i dole. /

Kdyby i dotazovaný vyslovil svůj vlastní názor, který byl v rozporu s oficiální ideologií, určitě by nebyl zařazen do vysílání.

7.2 Mluva v pořadu Události

Jádro výrazových prostředků Události tvoří majoritně neutrální spisovný jazyk, nicméně v reportážích existují přechody mezi vrstvou slovní zásoby publicistické, odborné, či umělecké. V současnosti prostupují nejenom zpravodajské pořady, ale i jiné veřejné psané i mluvené projevy kvanta cizích výrazů jako reflexe vývojových tendencí české společnosti a s tím související i slovní zásoby. Na jednu stranu narůstá přítomnost odborných výrazů, na druhou stranu stále častější tendencí je orientace na mluvnost sdělení. Různé vrstvy lexika tak stojí ve vzájemné opozici: hovorové prostředky s knižními, citové s neutrálním apod. Úmyslem je tedy jak zachování vysokého stylu, tak přiblížení se divákům.

Výběr jazykových prostředků se odvíjí nejen od výchozích funkcí publicistického stylu, ale i od okolností, za jakých zpravodajské dílo vzniká. Skutečnost, že zprávy musejí být aktuální a na autory jsou kladeny vysoké nároky na rychlost, s jakou texty tvoří, ulehčuje novinářskou práci volba modelových a často stereotypních formulací. Nejčastěji jsou to jednoslovná nebo víceslovná pojmenování, respektive ustálená spojení z politické, ekonomické a kulturní oblasti vyjadřování. Ve vzpomínutých sférách jsou součástí názvosloví a s častým informováním o těchto sférách se postupně dostávají do zpravodajství. Některé **publicismy** jsou výtvozem publicistů, jiné zase odrážejí dobu vzniku a sahá se po

nich jako po ustálených: *reforma* - klíčová reforma; návrh reformy; obamova reforma; reformátor; *kompromis* - jednání o kompromisu; nebyl mužem kompromisu; *plán* - plán dělí jak politiky tak veřejnost; v plánu projekce; konkrétní plány; *summit* - odletěl na samit; startuje samit; evropským samitem; pozice pro samit - slovo *summit* je, zdá se, ekvivalentem k *schůzce na nejvyšší úrovni*, která figuruje v Televizních novinách taktéž jako klišé; *tradiční* - tradiční barvy; tradiční střety; tradičně účastnil; *kontroverze* - určitou kontroverzi; se objevily kontroverze; žije kontroverzním; *demonstrace* - početné demonstrace; proti demonstraci; levicových demonstrantů; v ulicích demonstrovali.

Lexikální nehomogenost ozvláštňují prostředky z jiných útvarů národního jazyka. **Knižní a zastaralé** výrazy přidávají zprávám patos, na prestižnosti a vyšším stylu: klání uspořádala; vyjma; na boží hod; veselka; střevícem; ve stavení; na pět set miliard; ve dví; něco málo přes; portáši; prodleva; byť po telefonu; byť poznamenaná jen napětím; byť jen symbolická; protože dav je pranýřoval; v potaze evropské unie.

Podstatným nástrojem stylové aktivizace jsou **obrazná pojmenování**, ať již ve formě **personifikace**: tradice dorazila; závora podlehla pile; slova změnila politickou mapu ameriky; evropa si vzala lekci; amerika podle všeho zčervená; **přirovnání**: pro kapesní zloděje ráj; přidělala nejednu vrásku; na každém kroku; víc než prstů na jedné ruce; **různých metafor, metonymií, synekdoch atd.**: hýbala americkou politikou; obrátili americkou politiku na hlavu; zásahová jednotka jim nedala šanci; stavby, která hraniční čáru ignoruje; aby se už nikdy neopakoval řecký scénář. **Značně beletrizující funkci má aplikace rýmu**: jakmile se spojíme, tak živě vystoupíme. Nejčastěji se uplatňující metodou produkce obrazných vyjádření v zpravodajství jsou personifikující kombinace životnosti a neživotnosti, tedy neživý činitel děje je charakterizován aktivitou typickou pro živé bytosti. Upoutávají pozornost diváků, reprezentují živost a

naléhavost sdělení. Také nastiňují emocionální ráz projevů, můžou dokonce skrývat postoj a názor autora. I tyto prostředky však můžou následně podléhat automatizaci.

Volbou **expresivních prostředků** sice redakční pracovníci zaujmou diváka, rovněž ale upozorňují na porušení objektivitu, která je tolik nezbytná pro nepředpojaté zprávy. Nesou kladný nebo záporný citový příznak. Promítá se do nich postoj a hodnocení mluvčích, jejich stylová platnost se různí od deminutiv - která jsou často znakem ironie, nespisovných až po hanlivá slova: skřípaní v české zahraniční politice; oprášily trik; hyenismus; narváno; moravu opět dusí smog; extravagantní hvězdičkou; voliče vábily hlavně parlamentní strany; rozpočtových škrtů, čeká se, že budou drastické.

Předpokládám, že stále častější začlenění **frazémů a rčení** má za úkol racionálně nakládat s časem a prostorem. Obecně známá úsloví totiž divákům jednoduše a krátce sdělí míněný obsah. Žurnalisté pro frazémy sahají do jejich různých vrstev, utvořených v publicistice nebo v běžné mluvě: mají děti jasno; dostála svému názvu; splnila svůj účel; udělá díru do už beztak zadlužené státní kasy; nemá obdobu; drží jen silou vůle; nevěřičně kroutil hlavou; z vlastních kapes; přijdou vhod; vlna za vlnou; neřekl své poslední slovo; se nesl ve znamení; stálo podpraporčíka místo; echo měli německu dát; na každém kroku; počítají s tím; nabídky na pomoc se hrnou; postarala se o to tajně pořízená videonahrávka; strávila na cestách; vyřizování účtů; některé frazémy mají původ ve sportovní frazeologii: vyhráno ale stále ještě není; protivníci mají navrch; střílí jinou ráží; nalézáme také frazémy literární a lidové: špatné pověsti; do očí to bije; otevřít, či neotevřít; pozměnit, či nepozměnit; si sype popel na hlavu; promluvil z duše; pohnat před soud; požene česko k soudu; rodiče se stali terčem vidiny; z irska nespouští oči; na své konto připsat další úspěch. Obvykle doprovázejí úvod nebo závěr reportáže. Časté jsou frazémy, jako např. změna projde; investice na zelené louce; pravé žně; použití těchto peněz vláda původně zmrazil; rozpočtovým škrtům.

V zpravodajských promluvách z televizních obrazovek žurnalista volí neotřelý, nový a nevšední jazykový prostředek nebo kombinuje obvyklé prostředky neobvyklým způsobem, vznikají tzv. **aktualizovaná** úsloví: tak i něco z domácích zásob – alkohol; americký vánoční ekonomický sen – živé vánoční stromečky v květníku; reforma, která má přeorat; zákonodárci nadělili baraku obamovi vánoční dárek; královský homeless – princ zkoušející život na ulici; petr nečas má ale omluvenku – objasnění jeho nepřítomnosti na státní slavnosti; harmonický tón ale ještě nezní – reakce na neshodu; jestli je to podle něj kočka, pes, nebo kůň; vystřelili do světa – zveřejnili nápad; přilévá do politiky nejvíce agresivity – obměna známého frazému přilévat olej do ohně s významem dráždit k horšímu; hádky v nejvyšších patrech politiky; amerika příští týden podle všeho zčervená – výhra republikánů, jejichž typickým znakem je červená barva; odpor k přebujelé vládě; odstavili několik zavedených jmen; dav je pranýřoval sprchou létajících lahví; v těchto případech není policie bezzubá; vešlo do náruče talibanu; část těchto peněz půjde pod mořskou hladinu; kmotrovský podvod.

Aktualizace dává možnost zprostředkovat divákům nový a originální pohled na fakta již známá a odhalit nové souvislosti mezi běžnými fenomény. Chtěla bych zdůraznit jev v práci redaktorů Událostí, kteří jsou vytříbenými prostředky schopní vyjádřit obdobný obsah formálně rozličným způsobem: ministr zahraničí – šéfdiplomat – takovým postupem vznikají neologismy; praha – hrad; washington – bílý dům; sedmadvacítka – evropská unie; dlouhé obtížné – komplikované roky; prezident – hlava státu; policie – státní bezpečnost – ozbrojené složky – pořádkové síly. Produkce synonym má kromě aktualizací platnosti také funkci uměleckou. Jako jistou „mezidobovou“ aktualizaci bychom mohli klasifikovat spojení: studená válka – které se v Televizních novinách oživovalo v kombinacích: militarizace kosmu, vesmíru – jaderné kosmické zbrojení, hvězdné války, závod ve zbrojení – studená válka. Televizní reportáže v pořadu Události se stávají hojností těchto

prostředků zajímavějšími a názornějšími. Za podmínky, že jsou aktualizovaná spojení aplikována v textech přespříliš, stávají se tato spojení bezpříznakovými.

U Televizních novin jsem vyčlenila zvláštní vrstvu prostředků příznačných pro tehdejší dobu, odkazující na zřízení či jiné dobové skutečnosti, soudím, že i v současné slovní zásobě jsou slova, která jsou vázaná na dané období a v budoucnosti budou považována za typické třeba pro 1. desetiletí 21. století. V předešlé kapitole bylo jednoduché určit, které výrazy jsou dobové. Následující vymezení je pouze hypotetickým tvrzením: evropská unie; unijní; evropská charta; mezinárodní měnový fond; eurozóna; facebook; youtube; nejstahovanější; nelze zcela vyloučit, že tato fakta v historickém procesu a s vývojem techniky zaniknou.

Domnívám se, že pozoruhodné je módní a zároveň časově osobité užití výrazu *manifestace* v roce 1985 a *demonstrace* v roce 2010. Analogii vidím v jejich sémantice, protože oba výrazy mají identický sémantický základ v hromadném veřejném projevu, jeden (*manifestace*) ale s pozitivním významem slavnostním, druhý (*demonstrace*) s negativním smyslem protestním, domáhání se něčeho. Dokládá to i frekvence opakování *manifestace* v Televizních novinách (5x) a modifikace se slovním základem *demonstrace* v Událostech dokonce (19x). Vzhledem k společenským podmínkám se tento jev zdá paradoxní. Manipulaci zase shledáváme při analýze výskytu slova *demonstrace* v pořadu Televizní noviny: tam se několikrát objevilo, ale pouze v opisech situací mimo území řízené Sovětským svazem, která jsou v této zpravodajské relaci hodnocena kladně.

V reportážích se setkáváme s jazykem specializovaným, zařazení některých **termínů a slov cizího původu** vhodně doprovází vysvětlení: pozorovatelný meteorický roj leonidů. ty se jmenují podle latinského názvu souhvězdí lva odkud zdánlivě vylétávají; ale mnohých nikoli: disent; tandem; duty free; salva; kampaň; molotovův koktejl; exces; facebook; youtube. „Méně přijatelné, problematické je užívání odborných termínů a cizích slov u těch textů a těch médií, které se obracejí k širší laické veřejnosti. V takových případech je potřeba o každém odborném (a cizím) výrazu uvažovat a raději se mu vyhnout – pokud máme vhodnou náhradu a

nehrozí, že se jeho vynecháním sníží přesnost či určitost vyjádření.¹⁷ Novináři by měli brát v úvahu to, že v reportáži není čas na to, podávat detaily a vysvětlovat, co termíny a cizí slova znamenají. Většina diváků pochopí významy sdělení z kontextu, ideální by tedy bylo specifickou slovní zásobu, s určitou rutinou, doprovodit počítačovou technikou a grafikou. Informační vstup zraku a sluchu také značně napomáhá pochopení.

Rozkolísanost se vztahuje k prezentaci cizích ženských příjmení, převládá sklon k jejich nepřechylování: *Hillary Clinton/ová, Condoleeza Rice/ová* ale nezměněné zůstává: *Angela Merkelová*.

Mnohými výše vyjmenovanými prostředky přidávají novináři zprávám na prestiži, vznešenosti. Dalšími výrazy, k frazémům, archaismům, obrazným pojmenováním stojícími v opozici, zase jejich důstojnost anulují. Obvyklým způsobem stručnosti vyjadřování, který z důvodu časové úspory programoví tvůrci uplatňují, jsou **univerbizované jednotky**: na jedničce – první program České televize, ČT 1; na čtyřiaadvacítce – zpravodajský kanál České televize, ČT 24; sedmadvacítka – 27 členských států Evropské unie; v primárkách – primární volby - demokratický způsob určení kandidáta do všeobecných voleb, běžný hlavně v USA; dé jednička – dálnice D1; dé osmička – dálnice D8; ve veřejných projevech jsou tyto výrazy považovány za nespisovné.

Neprofesionálně se jeví **opakování** frází, či výrazů, z něhož může divák vyvodit nedostatek tvůrčí kreativity: většina z nich však tuto návštěvu vnímá jako tradici a v boha nevěří. většina rodin věnuje čas procházkám / kamera české televize nahlédla, do exkluzivních zákoutí. R-Z9: tahle rodina přijela za pražským jezulátkem až z mexiko sity ((míněno Mexico City)). betlém osobně předala místnímu knězi. soška se zařadí do exkluzivní sbírky kostela u pražského jezulátka / zazní snad v každém koutu republiky, ze všech koutů světa / pro řadu lidí, má řadu odpůrců, budou analyzovat řadu měsíců, řadu nejpodivnějších kostýmů /

¹⁷ Šebesta, K. *Jazyk zpráv*. In: Osvaldová, B. *Zpravodajství v médiích*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2001. str. 110

R-Z1: tradiční místo, tradiční vojenská přehlídka. na pražském vítkově se sešly tuzemské politické špičky. (...) letos vítkov neslyšel žádný projev. tradiční kladení věnců zůstalo.

Amatérským činí text **parazitní výrazy**, a ten následně vybočuje ze spisovné normy: jako vždy odpoledne; kde stejně jako každý rok; jako radikální umělec, který provokoval komunisty, ani jako reformátor; a chutnala prostě všem; měl převzít třeba hokejista jaromír jágr; prakticky na každém kroku; třeba z kypru se létá; by se tak časem mohla sesunout; archeologové tak poprvé; stejně tak i obchody; umění takové případy policisté řešit; ovšem nemá společnost hjundaj; ovšem někteří si vysloveně naběhli; nebyl ovšem jediný; takže tady se okamžitě vyrojily. Z rétorického hlediska a se zřetelem k možnosti předchozí přípravy textů, mám za to, že tak frekventované užití parazitních výrazů je neomluvitelné a autoři by se ho měli vyvarovat. „Porušení normy sice neznamená nutně snížení přístupnosti textu, zužuje však rovněž okruh možných příjemců tím, že může přinejmenším u jejich části vyvolat negativní reakce. Dodržování spisovné jazykové normy u zpravodajství tedy není pouze věcí vnější a irelevantní; jde o vlastnost podstatnou pro jeho úspěšné fungování.“¹⁸

V zpravodajských sděleních je jasnost vyjádření nezbytností. Jednoznačná, zřetelná a srozumitelná zpráva je snadno vysvětlitelná a interpretovatelná. Fakta má podávat s přesností, určitostí, jednoznačně a v úplnosti. Nedefinováním faktů v těchto příkladech jako: dobře informované zdroje; z neočekávaných zdrojů; německo mobilizuje síly; a plán dělí jak politiky, tak veřejnost; dochází k zobecnění sdělení, která působí nevěrohodně.

Nevím, zda si toho všimne každý divák, ale nesmírně rušivým prvkem je enormní **zveličování** a zvyšování **intenzity** různých vyjádření, nejčastěji je účinnost

¹⁸ Šebesta, K. *Jazyk zpráv*. In: Osvaldová, B. *Zpravodajství v médiích*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2001. str. 111

docílená adjektivy, adverbii, superlativy, genitivem partitivním: rekordní částku; nemá obdobu; čeká zdravotní systém největší zásah; drsně řečeno; speciální pochoutky; kila a kila; z nejnavštěvovanějších památek v zemi; nejvýznamnějším státním svátkem; nejdůležitějším státním svátkem; politické špičky; největším ze státních svátků; přes osm tisíc; radikální umělec; nejradikálnější očišťovač; zostra pustil; vrcholnými schůzkami; mimořádná bezpečnostní opatření; označuje za nejdramatičtější; mají na svědomí malou revoluci; bezmeznou podporu; provokativní režisér; kontroverzní snímek; obří automobilky; zkáže vrtné plošiny; chrlící tisíce litrů; místo venis je tím nejpostiženějším; čeká se, že budou drastické; léta budou pro řeky trpké; ohromné břemeno; návalů v obchodních centrech; v neustávajícím proudu; obrovský zájem; masových protestů; brutálním bitím; exkluzivní záběry; zoufale křičí; extrémně nízká; excelovala na gremy.

Vyjmenované úryvky demonstrují citové postoje, expresivitu a stanoviska redaktorů. Jistou paralelu u analyzované okolnosti vidím mezi zpravodajským pořadem minulým, v kterém přidávali tvůrci výrazům na důležitosti přidáváním adjektiv a adverbii – *vysoko, vysoce*; a zpravodajstvím současným. Dnes zpravodajští pracovníci tak konají mnohem rafinovaněji a svoji chybějící objektivitu dobře maskují. Následující ukázka z reportáže v jediném promluvovém úseku manifestuje nesmírnou dramtizací pomocí čísel:

(Události 1. 5. 2010)

v německu se umí na prvomájové nepokoje připravit. letos ale začali už v noci. hamburku dvě stovky levicových demonstrantů vytloukli okna banky a zapalovali popelnice. oheň zničil několik aut a při bitkách v ulicích demonstranti zranili sedmáct policistů. (..) v berlíně měli stovky těžkooděnců složitý úkol. udržet od sebe zhruba tři tisíce pravicových nacionalistů, a deset tisíc anarchistů. letos se na rozdíl od loňska podařilo udržet v ulicích klid. (.) v parku v centru tokiu se sešlo třicet dva tisíc odborářů. protestovali proti propouštění a požadovali, aby vláda podporovala sociální programy.

7.3 Frekvenční slovník

Při shromažďování materiálu pro diplomovou práci a při jeho rozboru mne velmi zaujala slovní zásoba pořadů, její opakování, záměrně volené výrazy, až jsem v ní začala vidět určitou strategii, která souvisí s propagandou a manipulací. Slovy Petra Fidelia, jde „o regulérní řeč, která (přinejmenším o svém producentu a jeho vidění světa) něco skutečně říká.“¹⁹ Proto jsem se rozhodla prozkoumat lexikon této řeči. S využitím programu Word frequency counter byl vytvořen slovník následujících pojmů seřazených podle frekvence v textech, které vznikaly přepisem zvolených pořadů. Slovník prezentuje pouze nejhojnější lexémy plnovýznamové.

Televizní noviny

¹⁹ Fidelius, P. *Řeč komunistické moci*. 1. vyd. Praha: Triáda, 1998. str. 11

106	naši	19	zahraniční	9	ústřední
67	sovětský	18	prezident	9	vedoucí
56	my, nám	18	státy	9	den
53	práce	17	komunistický	9	televizní
46	nový	17	státní	9	hospodářské
44	svaz	17	stanice	9	Michail
43	Praha	17	Husák	8	zahraničí
41	republika	16	spolupráce	8	slavnostní
41	země	16	program	8	mezinárodní
33	soudruh	15	delegace	8	osvobození
32	trasa	15	demokratické	8	shromáždění
31	lidé	15	jednání	8	návštěvy
30	strana	15	generální	8	rady
27	socialistický	14	mír	7	festival
27	hlavní	13	výročí	7	světové
26	pražský	13	výsledky	7	Gustav
25	československý	13	dnešní	7	sjezd
24	metro	13	setkání	7	úroveň
23	lidové	13	závod	7	rozvoj
23	představitel	13	tajemník	7	účast
22	výbor	12	Reagan	7	ministr
22	spojený	12	celý	7	americký
22	svět	12	rok	7	pracující
21	jaderné	11	pracovníci	7	politický
21	město	10	členové	7	podnik
20	národní	10	rozvoj		
20	pracovní	10	společnosti		
20	Gorbačov	9	mírový		
19	doba	9	hlavně		

S odstupem času není těžké identifikovat zřejmý „socialistický“ charakter tohoto rejstříku slov. Nastíníme zde zásadní principy ideologie komunismu a od toho se bude rozvíjet další rozbor. Vycházet budu také z Fideliovy studie *Řeč komunistické moci*.²⁰

„Komunismus je ideologie beztržní společnosti založená na společném vlastnictví výrobních prostředků. Je zaměřen antidemokraticky a antiliberálně, přestože sami komunisté tvrdí opak; v komunismu jsou totiž zájmy a práva většiny vždy důsledně nadřazeny právům a zájmům jednotlivce, jak tvrdí někteří jeho odpůrci. Komunismus je založen na principu každý podle svých možností,

²⁰ Fidelius, P. *Řeč komunistické moci*. 1. vyd. Praha: Triáda, 1998.

každému podle jeho potřeb. V komunistickém systému již nemají existovat společenské třídy nebo státní aparát, funkce státu má vykonávat komunisticky uvědomělý lid.²¹

Frekvence slov v přepisu mnou vybraných pořadů Televizních novin potvrzuje řadu znaků obsažených v definici komunismu. Vyvrací však Fideliovo tvrzení, že tím nejčtetnějším je slovo „*lid*“. V mých přepisech je nejfrekventovanější přivlastňovací zájmeno „*naši*“ a deklinace osobního zájmena „*my*“ za nejfrekventovanější. Tedy řeč apeluje na lid, ale mnohem více na „univerzální *my*“ (Fidelius), kam zahrnuje všechny, mluvčí i adresáty. Předpokládá, že celá společnost sdílí stejný názor. Mluví za všechny a v duchu, jak si komunistický režim společnost sám představuje. Také přivlastnění, že všechno je „*naše*“ společně vypovídá o ideologii beztřídní společnosti založené na společném vlastnictví, dále se na konstrukci obrazu společnosti podílí četnost slov *lid*, *práce*, *závod*, *pracovní*. Jak ukazuje frekvence slov *mír*, *spolupráce*, *mírový*, téměř denně opakují redaktoři, jak si Sovětský svaz přeje světový mír a je proti jadernému zbrojení, i když z historie je známé, že také disponoval jaderným arzenálem. Rozbor dále odhalil ve frekvenci a užití slov jakousi nadřazenost sovětskou nad státní – československou: výrazy *sovětský*, *socialistický*, *Gorbačov*, *zahraniční* převažují nad *pražský*, *československý*, *národní*, *státní*, *Husák*. Je ovšem třeba vzít v úvahu, že pořad představuje výběr témat objevujících se v tehdejších zpravodajství.

Výběr lexika odráží látku prezentovanou v pořadu a souvisí tematicky s náplní reportáží (kap. 4.1):

- propagace socialistického zřízení a od toho se odvíjející každodenní dění reflektují výrazy: *sovětský*, *práce*, *svaz*, *soudruh*, *strana*, *socialistický*, *lidové*, *představitel*, *výbor*, *pracovní*, *Gorbačov*, *komunistický*, *Husák*, *spolupráce*, *program*, *delegace*, *tajemník*, *demokratické*, *jednání*, *ústřední*, *generální*, *mír*, *výsledky*, *závod*, *shromáždění*, *pracovníci* atd.
- zahraniční vztahy, zejména s USA: *spojený* – často v kolokaci Spojené státy, vidíme, že spojený se opakuje dvaadvacetkrát a *státy* osmnáctkrát;

²¹ <http://czech-wikipedia.wiki-site.com/k/o/m/Komunismus.html>

svět, jaderné, zahraniční, jednání, Reagan, zahraničí, světové, americký
atd.

- důležitá událost odehrávající se v roce 1985, stavba a otevření nové linky metra se taktéž promítla do frekvence slov zejména výrazy: *Praha, metro, trasa*
- početnost témat ekonomických potvrzují výrazy: *závod, rozvoj, hospodářský, úroveň, výroba, výsledky, podnik* a nepochybně také *práce, pracovníci, pracující*

Frekvence výrazů tak podává skutečný obraz o povaze nejen Televizních novin, ale pojetí celé tehdejší socialistické společnosti, zřízení, ideové propagandy jejích zásad, principů a cílů, které dokumentuje denně každým slovem, ne náhodně voleným.

Události

146	mít	16	americký	8	světový
97	český	15	korun	7	kontrola
84	lidé	14	praha		
70	rok	13	Václav		
48	televize	13	policista		
35	let, letech	13	ústav		
32	den	13	demonstrace		
31	země	12	například		
30	státní	12	my		
29	večer	12	nás		
27	prezident	12	náměstí		
27	náš	12	listopad		
26	pražský	11	policie		
25	evropský	11	tradice		
24	letos	11	výročí		
23	vánoční	11	poslední		
23	vláda	11	peníze		
23	strana	10	hlavně		
22	svět	9	štědrý		
20	vlak	9	zájem		
19	strom	9	zítra		
18	dnes	9	tradiční		
17	ministr	9	část		
17	premiér	8	hlavní		
16	národní	8	vnitř		
16	Česko	8	akce		

Svět je postaven na slovech. Jestli chceme porozumět oficiální propagandě, musíme porozumět i mluvě, kterou užívá a ta se v průběhu času mění. Máme-li za to, že s pádem komunismu skončila i doba cenzury a zavádění, mýlíme se. Dnešní doba sice není cenzurou poznamenána, ale ideová propaganda přetrvává. Média se nás nesnaží už dlouho přesvědčit o tom, že Amerika je náš největší nepřítel, právě naopak, dnes je sdělovacími prostředky považovaná společnost západní a americká za vzor. Mám za to, že na rozdíl od Televizních novin, ve kterých se politické myšlenky dají odhalit snadno a hlavně mají identický ráz jedné strany, jsou ty dnešní relace o aktuálním dění velmi rozrůzněné a také různá média prezentují různé názory, dokonce i jednotliví redaktoři mohou předkládat vlastní názory, které jsou zase na jiné úrovni odlišnosti, než například myšlenkové směřování média, kde pracují. A tak diferencované mínění je jen stěží identifikovatelné, nicméně část se zkoumáním odhalit dá.

Frekvenční výsledek zvoleného pořadu demonstruje pravý opak rozboru četnosti u předchozích relací. Důsledkem toho je nesporně změna politického zřízení, kterou ale můžeme pozorovat v průběhu dějin a je z hlediska časové distance zcela evidentně zřejmá. V soudobém demokratickém systému je Českou republikou komunistický režim a jeho propagace považován za [protiprávní](#). Představiteli komunismu byla zase odsuzována prvorepubliková politická soustava, dokládá to ukázka:

(Televizní noviny 28. 10. 1985): tedy ke skutečnosti, (.) po které pracující lid toužil a usiloval, již dvacátého osmého října (.) devatenáct set osmnáct. (...) tehdy pod tlakem národně osvobozenického boje lidových mas, (.) mohutné vlny, (.) lidové aktivity, (.) podnícené idejemi velkého října, (.) vznikl (.) samostatný československý stát. (...) po třistaleté porobě, (.) lid v první chvílích věřil, (.) že společná republika česků a slovaků bude i státem sociálně spravedlivým. (.) proto s nadšením vítal (.) její ustavení. (.) ti, kdo se však prohlásili za mluvčí lidu, (.) demagogickými frázemi strhli na sebe moc, (.) a vtiskli novému státu buržoazní charakter, nemohli a ani nechtěli, (.) zajistit sociální osvobození pracujících. (.) a jak ukázal další vývoj, (.) nebyly s to (.) definitivně zajistit ani svobodu a státnost našich národů.

Podobně bojovali Češi a Slováci za přetvoření monarchie v samostatný stát, a takto bychom mohli pokračovat dál a dál. Každé politické uskupení kritizuje to předešlé a velebí vlastní

jako nejlepší. Podobně tomu bude, když po přítomném stavu přijde jiný, nový. V tom tedy spatřuji argument, proč je dnešní mluva protipólem k mluvě z dob komunismu. Přívrženci Komunistické strany by pravděpodobně řekli, že současné vyjadřování je charakteristické pro „buržoazní²² a kapitalistickou²³“ společnost. Dokazuje to vysoký koeficient opakování, až (146x), u slova *mít* – nejčastěji ve významu vlastnit, dále *koruny*, *peníze*. Rovněž v protikladu k Televizním novinám (kde adjektiva *sovětský*, *socialistický*, *spojený* – ve spojení *Spojené státy*, *svět*, převažují nad *československý*, *národní*) dokládá častost užití slov *český*, *pražský* nad *evropský*, *americký*, *světový*, povýšení národního zájmu nad cizí. Dokonce jednoznačně spojitý kontrast můžeme pozorovat na prvních dvou exemplářích z obou frekvenčních seznamů. První dvě místa v početnosti užití v tehdejších zprávách zastupují slova *naši* (106x) a *sovětský* (67x), v přenosech současného zpravodajství zase výrazy *mít* (146x) a *český* (97x). Toto srovnání manifestuje zároveň charakter daných společností i jejich rozdílnost, společné vlastnictví „*nás všech*“ a „*osobní vlastnictví jednoho*“, jak „*sovětské*“ je podstatnější než „*české*“.

Zajímavé je také zjištění četného zastoupení adverbíí s časovým určením, která jsou vzhledem k informativní funkci zpravodajství opodstatněná. Primárním účelem je sdělovat a oznamovat, co se kdy stalo, nestalo, stane či nestane – *rok* (70x), *den* (32x), *večer* (29x), *letos* (24x), *dnes* (18x), *zítra* (9x).

S přihlédnutím k tomu, že přenosy Televizních novin z konkrétních dní jsou obvykle časově velmi krátké (5 někdy až 10 minut), zdá se, že disponují bohatší slovní zásobou – dle koeficientu opakování 7, vidíme seznam 83 lexému ve srovnání se shodným koeficientem u Událostí, kde registr pozůstává z 54 lexémů. Je to však způsobeno tím, že prepisový rejstřík z roku 1985 se skládá z čtyřadvaceti přenosů z různých dat a prepisy Událostí tvoří relace ze čtyř dnů (o délce jednoho přenosu 30 minut). To je také příčinou opakování slov *vánoční*, *listopad*, *tradice*, *výročí*, *štědrý* – ve spojení *štědrý den*, *tradiční*; vyskytující se zejména v transkriptech z dat 24. 12. 2009; 28. 10. 2010 a 17. 11. 2011. Zprávy přinášené Českou televizí v tyto dny stupňují početnost uvedených výrazů.

²² **Buržoazie** – společenská třída složená ze zámožnějšího městského obyvatelstva; (marx. ekon.) vládnoucí třída v kapitalistické společnosti, vlastní výrobní prostředky a vykořisťující proletariát, měšťáctvo

²³ **Kapitalismus** – společensko-ekonomická formace usilující o dosažení podnikatelského zisku

8. Syntax

Jedním z požadavků jazykově-stylové stránky zprávy je její přehlednost. „Za přehledný pokládáme text, při jehož vnímání postřehujeme lehce, plynule a bez obtíží vztahy mezi

jednotlivými složkami sdělení, včetně vztahů hierarchických, plynule a bez velkých skoků přecházíme od jedné složky k složce následující a jehož smysl naprosto zřetelně a plynule vyrůstá z obsahu jednotlivých částí lineárně za sebou řazených.“²⁴ Ve skutečnosti syntax je jeden z prispěvatelů v psaní přitažlivých textů a stylizaci. Design zpravodajských textů bude diváka upoutávat tehdy, je-li uspořádání vět v návaznosti plynulé. Rovněž jednotlivá vyjádření mají podpořit rychlé a jednoznačné porozumění. Ideálně by proto zpráva měla sestávat z krátkých větných celků. Neznamená to ale, že by jedna výpověď měla být obsažena v jedné větě. Autoři Šebesta a Bartošek shodně tvrdí, že věty v zpravodajských textech mají průměrně 16 slov. Je to ale teorie pro tištěnou publicistiku, pro mluvené zpravodajství a jeho recepci je kratší větná stavba nezbytností. Zpravodajství totalitního režimu toto schéma rozhodně nedodržuje, dokladem toho je následující ukázka s více než čtyřiceti slovy: (9.5.1985, Televizní noviny) generální tajemník ústředního výboru komunistické strany československa a prezident republiky gustáv husák (.) přijal dnes dopoledne v přítomnosti dalších vedoucích stranických a státních představitelů (.) na pražském hradě, členy stranických a vládních delegací, které se účastní oslav čtyřicátého výročí vyvrcholení národně osvobozenického boje československého lidu, (.) a osvobození naší vlasti sovětskou armádou. Snad měli redaktoři dojem, že udáváním úplných a složitých sentencí přispívají přesnosti, spíše však dosáhli nepochopení.

Textový vzorec zprávy – jasnost, stručnost, výstižnost – reprezentují větné struktury, které by neměly být dlouhé a literární. Ve zpravodajství jde o snahu zapůsobit na diváka, ne nudit ho. Jednoduchou strukturou se myslí seřadit výrazy klasicky (subjekt – predikát – objekt), což usnadňuje porozumění textu. V praxi se to ale ne vždy uplatňuje: (24.12.2009, Události) z nikaraguy, čile ((míněno Chile)), guatemaly. ze všech koutů česka i z celého světa nosí nebo posílají lidé své betlémy; (9.8.1985, Televizní noviny) celý objekt vedle mimořádné historické ceny se zapsal do vědomí veřejnosti; na druhé straně ale rétorická inverze normálního slovosledu – vyšínutí z větné skladby může prokazovat zdůraznění faktů.

Přitažlivá je například jazyková hra, která též sofistikovaně manifestuje úspornost času:

²⁴ Šebesta, K. *Jazyk zpráv*. In: Osvaldová, B. *Zpravodajství v médiích*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2001. str. 118

(Události, 28. 10. 2010) snímek vše pro dobro světa a nošovic soutěží na festivalu v sekci **česká radost. tu ovšem nemá** společnost hjundaj, která nechce, aby byl film zveřejněn. Pro „televizní styl“ je osobité vypouštění subjektu nebo verba ve větě, které dává iluzi rychlosti: má do dabilinu ((míněno Dublin)) dorazit delegace z mezinárodního měnového fondu, evropské centrální banky, a evropské komise. **cíl?** připravit se, pokud by irsko...

Dle Marie Čechové i dalších teoretiků se v publicistických textech často vyskytují shodné přívlasky jako syntaktické výrazy stylové aktivizace. „Při tvorbě nových shodných atributů v publicistických textech pozorujeme, že při vzniku kratšího, eliptického vyjádření bývá vynecháno jedno nebo více významových jader. Tím se výraz pro neinformovaného adresáta stává více nebo méně nesrozumitelným, popř. k pochopení je nezbytný kontext. Při vynechání několika významových jader sdělení stylová aktivizace tohoto typu shodného atributu roste.“²⁵ Je sice pravdou, že elipticky vznikají nové atributy, elipsy také přidávají zprávám na dynamice a spoří čas: štědrý večer. čas rozjímání a očekávání; nejvíce jich zahynulo ve městě hila, správním středisku irácké provincie babylon. Ale v hlavním zpravodajství na ČT se tvrzení Čechové nenaplnuje, právě tady neshodné atributy značně převládají: národní symbolikou české státnosti; mák. (.) zdroj afgánských problémů; vehnalo do náruče talibanu; na korumpování vládních úředníků; soutěžili roboti zkonstruováni studenty; svodky zmiňují i vystoupení v mostě; omluvili za zásah na národní třídě.

V současném zpravodajském pořadu převládají jednoduché věty nad souvětími. Častý je výskyt nepravých vedlejších vztažných vět (běžně vět přívlaskových a příslovečných), nevyjadřují však přívlastek, ale rozvíjejí děj: zatím co jim naděluje santa klaus, u nás mají děti o tom, kdo jim pod stromeček dárky přinese naprosto jasno; a ve chvíli, kdy se pyrotechnici snažili po domácku vyrobené výbušniny zneškodnit, (.) vybuchla bomba.

²⁵ Čechová, M. *Současná stylistika*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2008. str. 258

V zásadách psaní zpráv platí syntaktická pravidla, která by měli novináři dodržovat – krátké věty převládající nad souvětími, slovosled jednoznačný napomáhající porozumění; a jiná, kterým by se měli vyhýbat – řazení genitivních vazeb za sebou, přemíra pasivních vazeb naproti verbům aktivním, neosobnost, zneužívání přídavných jmen, která nemají informační hodnotu a snižují porozumění apod., což je právě vizitkou Televizních novin (viz kap. 7.1.3). „Dobové zakotvení projevu se netýká jen obsahu, ale i výrazu. Většina jazykových prostředků se jeví vzhledem k dané době sice relativně pevná, stabilní, ale s vývojem společenského dění také dobově proměnná.“²⁶

Syntaktickému pořádku/úpravě, snadnému pochopení a přehlednosti napomáhají také audiovizuální prostředky.

9. Analýza zvukové stránky pořadů

Pro kultivovaný televizní mluvený projev je ideální výslovnost založena na standardní, spisovné výslovnosti, aby nezdůrazňovala regionální zvláštnosti nebo rozdíly. Spisovná norma se vztahuje i na zvukovou stránku věty, třídění řeči na plynulé větné úseky, uplatnění melodie a dynamiky. Tón, intenzita nebo ténbr hlasu určují záměr zprávy. Je to právě zvuková rovina, která odpovídá důležitosti a úmyslu promluvy. Televizní projev odpovídá

²⁶ Čechová, M. *Současná stylistika*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2008. str. 254

fonologickým aspektům prozodie, jako je intenzita, tón, ténbr, přízvuk, kadence a délka trvání. Z této charakteristiky se rodí úroveň mluvy, které přispívají k expresivitě přednesu. K tomu přispívají i různé typy mluvčích, samozřejmě u mluvčích „z lidu“ je mluva uvolněnější, což se odráží na volném slovosledu, laxní výslovnosti, přítomnosti hezitačních zvuků. V současných relacích, které jsem analyzovala, vystupuje přibližně padesát mluvčích různých typů, tedy i výslovnostní kvalita je značně rozrůzněná. Zprávy z roku 1985 jsou naopak charakteristické tím, že nedávají mnoho prostoru externím mluvčím.

Ve zprávách na ČT 24 jsou časté živé vstupy zpravodajů z míst výjimečných událostí. Zvláště ty dokazují kompetenci jednotlivých mluvčích tvořit souvislé projevy a odpovídajícím způsobem je zvukově modulovat. Či už jsou ale projevy spontánní nebo čtené, řeč moderátorů je způsobilější než řeč ostatních redaktorů a zpravodajů. Je to vidět na srovnání živého vstupu Jolany Voldánové, která je moderátorkou Událostí, a Štěpánky Martanové, jejíž projev působí velmi monotónně, jediná realizovaná modulace je větná intonace:

ŠM: pěkný večer. do katedrály svatého víta bylo na slavnostní akci pozvaných sto šedesát hostů, je mezi nimi premiér petr nečas i například ministr obrany alexandr vondra a samozřejmě také církevní představitelé. poté co zazněla státní hymna se slova jako první ujal arcibiskup e dominik duka, e ten zdůraznil, že je velmi rád že může tento významný den může oslavit v katedrále svatého víta protože sedmáctý listopad je důležitým dnem i pro církev. ocenil také lidi, kteří se nebáli v době komunismu proti režimu bojovat. následně ho u mikrofonu vystřídal prezident české republiky václav klaus, i ten mluvil o čtyřicetileté éře komunismu v československu. několikrát zdůraznil, že lidé začínají postupně na toto období zapomínat, a také podle prezidenta václava klase je výklad by: neměl být výklad komu e promiňte by výklad komunistické éry ee by se neměl zjednodušovat. a teď už si můžete poslechnout ee část projevu biskupa dominika duky.

Jak je vidět v projevu Jolany Voldánové, text je vhodně oživen a pro recepci dotvářen důrazy, **pauzami**: JV: dobrý večer z vladislavského sálu pražského hradu, ano opravdu myslím, že se všichni shodneme na tom, že osmadvacátý (.) říjen je nejdůležitějším státním svátkem, který slavíme. e proto si

ho připomínají nejen politici, ale: také někdejší političtí (.) vězni, váleční veteráni, zájmové spolky jako jsou třeba (.) sokolové, ale i řada úplně obyčejných lidí kteří si uvědomují přelomovost a důležitost h tohoto data. desítky akcí se proto dnes konaly (.) v praze, brně, ostravě, i v dalších (.) menších městech, tradičně se také scházeli e příznivci některých stran, třeba monarchistické strany nebo dělnické strany sociální spravedlnosti. jejich mítinky proběhly e nutno říct zcela v poklidu, a bez nejmenšího incidentu. a jedna zajímavost je to asi vůbec poprvé, co se oslavy osmadvacátého října museli obejít (.) mm bez účasti předsedy vlády, premiér petr nečas má ale omluvenku už včera totiž musel odletět na samit ((míněno summit)) evropské unie do bruselu. no a vy se teď s námi pojďte podívat (.) na to, jak kamery české televize zachytily (.) ty dnešní oslavy.

Střídání hlasitějšího a tiššího přednesu pomáhá udržovat pozornost diváků. Klesání a stoupání hlasem přispívá k větší srozumitelnosti projevu, a větší sdílnosti idejí, které autor textu předkládá, na druhou stranu ale přehánění modulačních změn hlasovému projevu nesvědčí, naopak projev znehodnocuje a působí afektovaně, diváky příliš unavuje a diváci rychleji ztrácejí pozornost.

9.1 Výslovnostní norma

Kultivovaný mluvený projev zejména v zpravodajství, které má velmi vysokou sledovanost mezi širokou veřejností, vyžaduje zachovávat pravidla spisovné výslovnosti. Norma mluvené formy českého jazyka by měla být dodržována při výslovnosti hlásek, hláskových spojení, při kladení slovního přízvuku. Norma také zahrnuje pravidla pro zvukovou realizaci větných celků – jejich třídění a dělení, realizaci melodie a dynamiky. Nepsaným pravidlem je také uplatnění emočního rozlišení promluv dle jejich obsahového základu.

Odchylek od spisovné výslovnosti se dopouštějí profesionální mluvčí obou zpravodajských programů. Při spěšném čtení dochází ke zkracování hlásek: (Televizní noviny) vítězství nad fašismem; zásluhy o upevnění; tisíc oběti; vojenská zařízení; (Události) až milion lidí; s tímhle nápadem; dobrý sváteční večer; týdny vyprodána. Protikladným jevem, rovněž vymykajícím se normě, je dloužení

hlásek: (Televizní noviny) a: jak jsme se tu; (Události) jak důkladné by: měly; hned zítra ta:k; jak vlastně;; i: díky lepšíci. Dloužení hlásek je typické hlavně pro moderátora Událostí Bohumila Klepetka, vlastně všechny uvedené ukázky byly proneseny právě jím. Rychlá mluva také zapříčiňuje vynechávání hlásek, které jsem však zaznamenala pouze třikrát: (Televizní noviny) u příležitosti jeho; (Události) odtu pak šli; by som povedaa. Zajímavé je chybování (nebo dnes už spíš je to trend výslovnosti, která se možná stane normou) moderátorky Událostí Ivety Toušlové, u které je charakteristická asimilace hlásek před jedinečnými souhláskami: totiž jako prvním na světě; přet jednadvaceti lety; blíž je ale neupřesnil.

9.2 Suprasegmentální jevy

Na to, aby byl zpravodajský mluvený projev vytříbený, účinný a přijatelný, nestačí mluvčím znát pouze ortoepické zásady. Kultivovaný proslov musí být také založen na využití prozodických prostředků řeči. Suprasegmentální fonologické jevy jsou založeny na vztahu mezi jednotlivými jednotkami v řetězci – ať už jsou to slabiky v rámci slova – slovní přízvuk, nebo členění celých větných celků – pauzami, intonací atd.

9.2.1 Větná melodie

Čeština není součástí skupiny tónových jazyků. Tón ani melodie nejsou v češtině sémantickými faktory ve slovech. Intonace ale hraje důležitou roli na úrovni větných celků. Větná melodie je realizována na základě výšky a síly hlasu v průběhu promluvy. Jejich změna upozorňuje recipienta na hranici mezi významovými celky. Různé melodémy jsou také podstatnými distinktivními rysy, které mění význam sdělení. „Jako nutná součást znění mluvené mezilidské komunikace se totiž podílí na uskutečnění jazykových funkcí dalších. Nejdůležitější je její podíl na uskutečnění základní funkce jazyka - funkce sdělovací: větná intonace slouží především jako signál ukončenosti - neukončenosti jednotlivých výpovědí a výpovědních úseků. Dále je ve většině jazyků prostředkem odlišení jednotlivých ukončených výpovědí podle komunikativní funkce (konstatování, zjišťovací otázka apod.). Z tohoto pohledu patří do gramatické složky jazyka.“²⁷

Čeština rozlišuje tři intonační typy:

²⁷ <http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/ff/js08/fonetika/ucebnice/ch07s02s04.html>

- Intonaci klesavou - která se uplatňuje v emocionálně nepříznakových oznamovacích výpovědích. Základem je klesavý průběh tónu promluvy od intonačního centra do konce. Jádrem zpravodajských pořadů by měla být právě aplikace této intonace z důvodu její citové neutrálnosti. Oba analyzované pořady tento požadavek splňují, ale domnívám se, že někdy je klesavá větná melodie zneužívána až příliš často a přenášena i na tázací výpovědi, kde by odlišení bylo vhodné a žádoucí z hlediska recepce. Náznak stoupanutí hlasu znázorňuje značka ‘,’ – čárka, která ale označuje významové oddělení podřadného souvětí mírným stoupanutím hlasu, ukončující melodém je však odchylkou. V prepisech tečka značí klesavou větnou melodii: (Události) na to už se živě do bratislavy ptám naší zpravodajky olgy bakové. olgo. Dalším dokladem je následující otázka: (Události) štěpánko (.) s jakou nesnáží se telefonující obracejí na linku nejčastěji, ukončená pouze mírným stoupanutím hlasu.
- Stoupavá intonace - se uplatňuje u zjišťovacích otázek. Vyznačuje se vzestupem hlasu po intonačním centru. Tato je v pořadech aplikována poměrně málo. Její užití by s přihlédnutím k funkci získávací bylo příhodné, také z důvodu atraktivní modulace projevu a rušení monotónnosti.
- Intonace neukončující – užívá se u neukončujících úseků výpovědi, souvětí, při vytýkání, při výčtu jednotlivých částí, při vydělování promluvových úseků delších výpovědí, při zvukovém vyčleňování východiska výpovědi apod. Je charakterizována poklesem hlasu před intonačním centrem. Podobně jako u melodému klesavého, i tato intonace je uplatňována až příliš často na nesprávných místech, hlavně mluvčími z pořadu Události. Zajímavé je, že stoupavou intonaci u otázek nahrazují klesavou a zase klesavou melodii střídá v ukončených sděleních intonace neukončující: (Události) pohádal se kvůli tomu se státní bezpečností, /v té souvislosti vyzývá k ukončení násilností proti vojákům a humanitárním pracovníkům óesen, (Televizní noviny) a teď k dalším informacím, v pondělí má do velké británie přijet rádžíf gándí.

9.2.2 Frázování

Dalším prostředkem prozodie je členění výpovědí na kratší nebo delší úseky, frázování. Frázování je důležité pro pochopení smyslu věty, aby mohl divák vstřebat předchozí výpověď. Pauzy nejsou v projevu umísťovány pravidelně po stejně dlouhých úsecích, závisí na tempu řeči, na celkové skladbě textu, na dramatičnosti atd. Vhodné vkládání významových a nádechových pauz má zamezit, aby nedocházelo k významovým změnám. Divák totiž může posuzovat každou nádechovou odmlku jako významovou. Navíc náležité frázování vnáší do promluv přehled.

Zejména v současných relacích je frázování nedostatečné nebo dokonce úplně absentující (v transkriptech jsou pauzy označovány značkami (.) (..) (...) podle délky trvání): R-Z1: hlávkova kolej v praze. tady v listopadu devatenáct set třicet devět začala německá represe proti vysokoškolákům. nacistické komando tady pozatýkalo desítky studentů. mezi zatčenými byl tehdy i josef vlach. R-Z1: vzpomínkové akce se také tradičně účastnil také prezident václav klaus. ((střih)) prezident a premiér se ještě dopoledne neformálně sešli v kavárně slávia. odtu pak šli společně pěšky k památníku na národní třídě.; žádnou z po sobě následujících promluv redaktor Karel Rožánek nijak nečlenil, také nevidíme žádnou modifikaci hlasovou, uplatňuje se pouze melodém klesavý.

Dnes se kladení pauz v promluvách často omezuje na pauzy nádechové na konci větných celků: (Události) R-Z3: případ riter ((míněno Rittera)) zmiňuje také denní situační zpráva ministerstva vnitra určená nejvyšším činitelům země. (...) podobných vystoupení bylo víc. (.) na letné se dva příslušníci pohotovostní motorizované jednotky omluvili za zásah na národní třídě. (.) s tím, že museli poslouchat rozkazy.

Ve srovnání s prezentováním zpráv v Televizních novinách, kde mluvčí dodávají přednesu na významové členitosti a zdůraznění částí promluv, jsou Události velmi chudé na různé suprasegmentální modulace. Mluvčí vystupující na ČST pauzami nejen od sebe oddělují sémantické větné celky, před slovy upozorňují na to, co přijde, nebo slovo či větný úsek vůči ostatním vymezují a tím na jeho relevantnost upozorňují:

(Televizní noviny 12. 10. 1985) R-Z3: už (.) druhý den stojí unesené egyptské dopravní letadlo boing sedm set třicet sedm ((míněno Boeing 737)) na vojenské základně severoatlantického paktu sigonela, na sicílii. (..) jeho posádku zde přinutili na trase z portsajdu ((míněno Portside)) do tunisu americké stíhačky (.) ef čtrnáct. ((míněno F14)) podle agenturních zpráv bylo toto přepadení civilního letounu v mezinárodním vzdušném prostoru i dnes terčem, ostré kritiky světové veřejnosti. (..) nejvíce se v této souvislosti hovoří o tom, že nejsou zadržováni pouze čtyři teroristé, (.) únosci (.) lodi akile auro, ale také dva příslušníci organizace pro osvobození palestiny, (.) kteří se (.) nejvíce zasadili o propuštění čtyř set čtyřiceti rukojmí, z italského výletního plavidla, (.) a kompletní egyptská posádka. (.) a dále je citován výrok prezidenta regana, ((míněno Reagan)) který v noci na dnešek v tiskové konferenci ve vošingtnu ((míněno Washington)) prohlásil, že v případě neuposlechnutí výzvy amerických stíhačů, byli piloti připraveni egyptský bóing, ((míněno Boeing)) (.) sestřelit.

9.2.3 Mluvní tempo

K zvukovým prostředkům souvislé řeči patří i mluvní tempo, měří se počtem slov nebo slabik za určitou časovou jednotku. Mluvní tempo je individuální vlastností mluvčího. Záleží také na věcném obsahu promluvy a postoji mluvčího k prezentovanému sdělení. Běžná fakta obvykle pronášíme rychleji, než skutečnosti důležité, dramatické, závažné. Příliš rychlé tempo výpovědi a tvoření nadmíru dlouhých větných celků, může snížit srozumitelnost sdělení. Stejně tak spěch v mluvě vede často k redukci hlásek, někdy i k vypouštění celých slovních slabik až deformaci slov. (viz 9.2.1)

Za průměrné mluvní tempo se považuje 300 slabik vyslovených za minutu, za nadměrné 400 slabik za minutu. Mluvní tempo je také charakteristikou národní, například Francouzi, Italové, Španělé mluví rychleji než Norové, Švédí. Musíme brát také v úvahu, že promluvy čtené jsou rychlejší než spontánně pronášená prohlášení. Proto také zpravodajské výpovědi jsou značně rychlé. Srovnala jsem mluvní tempo mluvčích z obou televizních programů. V Televizních novinách je průměrné tempo 5 slabik za sekundu, což vychází na 300 slabik za minutu, nebo ve slovech je to přibližně 100 slov za minutu. V relaci současného aktuálního

dění je výsledek o něco vyšší, pohybuje se mezi 6 – 8 slabikami za sekundu, tedy minimálně 360 slabik za minutu a více. Neznamená to ale, že jsou mluvčí, kteří při rychlosti 8 slabik za sekundu mají opravdu tempo 480 slabik za minutu, protože různé pasáže jsou pronášeny rozdílným tempem. Ale rezultat v počtu slov je o polovinu vyšší než u zpravodajství z roku 1985, 200 slov za minutu. Porovnála jsem také mluvní tempo zpravodajských pořadů s publicistickými, které jsem analyzovala v bakalářské práci (Jazyková analýza televizních pořadů 168 hodin a Střepiny, 2009), tam bylo naměřeno cca 352 slabik za minutu. Tyto pořady mají formát komentáře, navazovaly na hlavní zpravodajství, kde jednotlivá témata týdne prohlubovaly vysvětlením, názory, komentáři. Vidíme rozdíl, že při pouhém informování je sled sdělení rychlejší než při výkladu souvislostí, kde divákovi dávají více prostoru a času na vstřebání faktů.

9.2.4 Slovní a větný přízvuk

Čeština má na rozdíl od mnoha jazyků slovní přízvuk pevný, který je vázán a umístěn na první slabiku mluvního taktu. Klazení přízvuku na jiné než první slabice je považováno za odchylku od normy standardní češtiny. Ani u jednoho z probíraných pořadů jsem nezaznamenala takovou odchylku od normy. Větný přízvuk je na rozdíl od pevného slovního kladen ve větě odlišně. Je zvukovým znakem vytčení podstaty vyjádření. V češtině je neutrálním místem větného přízvuku konec sdělení, ale také může být kladen různě subjektivně, při zdůraznění nejzávažnějšího výrazu výpovědi. Relace Události a Televizní noviny nejsou dokladem bezpříznakových promluv, co se týče postavení větního přízvuku. Nejčastěji jsou zdůrazňována slova odrážející nejdůležitější tematické jádro reportáže, a také následující:

- číselné údaje - tři a půl tisíce korun; všechno; tři sta padesáti hektarů; devatenáct set osmdesát šest až (.) devatenáct set devadesát
- superlativa – nejpodivnějších; největší; nejvíce; nejsložitější
- ukazovací zájmena a podřadné spojky – tak; tentokrát; tyto; kde; co;
- adverbia a adjektiva formulující hodnotu, posudek – speciálním; cenný; exkluzivních; nikdy; nových; velmi; dlouhé; naprosto; nutně
- negace slov, zdůrazňující, že něco je odklon od normálního, očekávaného stavu – pohybujeme v kategorii neoficiálních informací; sankce v první

fázi nehrozí; a když česká republika nepřijme opatření; nikdo z nás si asi nedokáže představit; neznamená to že se nemůžeme

10. Závěr

Rozbor zvolených zpravodajských relací prokázal dobově konkretizované a situačně zakotvené proměny v mnohých analyzovaných oblastech.

Jak bychom právem očekávali, vyjadřování v tehdejší zpravodajství je charakterizováno jednostranným až černobílým hodnocením dobových faktů, konfrontováním skutečností, posunem od konkrétnosti k všeobecnosti, zamlžováním reality, vědomým zkreslováním informací. Současná myšlenková ideologie není tak lehce průhledná. Obě relace odrážejí dobu politického zřízení v zemi, minulé zpravodajství je jasně levicově zaměřené, současná média jsou naopak nakloněná pravicově. Je to patrné jak z tematického složení relací, tak i z výběru lexikálních prostředků. Žádnou další současnou ideologii se mi z uvedených vzorků nepodařilo prokázat. Nicméně i když je Česká televize médiem veřejnoprávním a zpravodajství v její režii je považováno za seriózní, trendem se stává zacházení s fakty do extrémů, zveličování událostí, dramatizace dějů. Děje se tak častou klasifikací faktů hodnotícími adjektivy a adverbii, dále mám za to, že rovněž užitím numerálií. Z analýzy textů vyšel výsledek, že každé dvaadvacáté slovo v pořadu Události je číselný údaj, kdežto v minulém zpravodajství se číslovky opakují po pětadvaceti slovech. Podstatné je také sdělit, že vzhledem ke zpravodajskému formátu je v relacích z roku 1985 číselné označení časových dat nezbytné a tudíž relevantní, v současném vysílání však číselná vyjádření odpovídají zejména znázornění počtu lidí patřících k určitým skupinám (kolik lidí se účastnilo nějaké události, kolik bylo někde zabito, zraněno, něco dluží apod.) a k vyjádření peněžních částek. I

když jsou dnešní zpravodajské přenosy oproti minulým značně tematicky a žánrově (reportáže, živé vstupy, krátké heslovité zprávy) rozmanité, je tendencí do vysílání řadit informace s negativním obsahem, jako jsou různá neštěstí, demonstrace vyjadřující nesouhlas s politickým jednáním, havárie, kalamity, kriminální činy atd. Právě výčet všech předchozích atributů naznačuje, že se zpravodajství seriózní televize stává tabloidním.

Časový rozsah reportáží se postupně zkracuje. Pokud byla před 25 lety reportáž dlouhá přibližně dvě minuty, dnes trvá mezi minutou až minutou a půl. Extrémy jako kdysi šesti až devíti minutové vstupy jsou dnes nemyslitelné. Díky krátkým reportážím je v jednom pořadu odvysíláno více zpráv. Více prostoru pro delší referování aktuálního dění dnes umožňují zpravodajské kanály jako je ČT 24. Současné hlavní zpravodajství v porovnání s minulým je poznačeno klipovitostí, větší kontaktovostí s diváky, obsahovou rozmanitostí.

Významná pestrost je také patrná v dnešním vyjadřování. Lexikální vrstvy, ze kterých novináři čerpají, se za zmíněné čtvrtstoletí nijak nerozšířily, ale je zjevné, že v relaci Události jsou pro opisy líčení mnohem častěji a variabilněji aplikována obrazná pojmenování a frazémy. Děje se tak i navzdory malému časovému prostoru pro reportáž, do které se musí vtěsnat vše podstatné. Zpravodajská sdělení více poznamenává aktualizace. „Zajímavým textem nebude ten, který hladce projde naším sluchem nebo který rychle přelétne zrakem, ale ten, který nás překvapí, nebo i zaskočí, a nejlépe – vyprovokuje. Tady nastupuje hra s jazykem, která dezautomatizuje vnímání jazyka i skutečnosti a upoutá naši pozornost.“²⁸ Texty dnešních zpráv jsou v kontrastu s těmi někdejšími odlehčeny o neurčitá vyjádření, dlouhé genitivní vazby, nesčetné množství shodných a neshodných přívlastků. Přechodová strohost mezi vstupy v Televizních novinách je nyní nahrazena květnatými výpověďmi. Výše zmíněnou rozrůzněností a hojností jazykových prostředků se zpravodajská sdělení stávají zajímavějšími a názornějšími.

„Nastal nevídaný rozmach elektronických médií a s ním i možnost, aby se uplatnil téměř každý, kdo našel odvahu mluvit do mikrofonu, bez ohledu na jazykovou kompetenci.“²⁹ Bartoškův výrok charakterizující změny v médiích na přelomu tisíciletí snad potvrzuje fakt četnosti parazitních výrazů v zprávách na zpravodajském televizním kanálu ČT 24. Jasně však toto tvrzení dokládá fakt rozkolísané a diferencované výslovnosti redaktorů a

²⁸ Čmejrková, S. *Reklama v češtině, čeština v reklamě*. In: Lotko, E. *Kapitoly ze současné rétoriky*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. str. 154

²⁹ Bartošek, J. *Jazyk žurnalistiky*. In: Daneš, F. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, 1997. str. 54

moderátorů České televize. Jejich sdělení se vyznačují nedostatkem modulačních změn hlasového projevu, chybí důrazy a pauzy, které by celkový dojem z prezentace rozhodně obohatily a zvýšily tak porozumění. Proměny ve zvukové výstavbě projevu dle analýzy manifestuje:

- výslovnost, která směřuje k asimilaci hlásek před jedinečnými konsonanty
- nedodržování přízvuku na předložce v promluvovém úseku
- značně vysoké mluvní tempo

LITERATURA

BARTOŠEK, Jaroslav. *Zpravodajství a publicistika*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001.

ČECHOVÁ, Marie. – KRČMOVÁ, Marie. – MINAŘOVÁ, Eva. *Současná stylistika*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008.

ČMEJRKOVÁ, Světlá. – HOFFANNOVÁ, Jana. (eds). *Jazyk, média, politika*. 1. vyd. Praha: Academia, 2003.

DANEŠ, František. a kol. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. 1. vyd. Praha: Academia, 1997.

FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci*. 1. vyd. Praha: Triáda, 1998.

JIRÁK, Jan. - KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média a společnost*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003.

McQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2007.

OSVALDOVÁ, Barbora. *Zpravodajství v médiích*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2001.

Kol. autorů. *Příruční mluvnice češtiny*. 2. vyd. Praha: Lidové noviny, 2003.

Kol. autorů. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. 3. vyd. Praha: Academia, 2007.

PALKOVÁ, Zdena. *Fonetika a fonologie češtiny*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1994.

RUß-MOHL, Stephan – BAKIČOVÁ, Hana. *Žurnalistika*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005.

Spisovnost a nespisovnost dnes. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996.

LOTKO, Edvard. *Kapitoly ze současné rétoriky*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004.

KADERKA, Petr. – SVOBODOVÁ, Zdenka. *Jak přepisovat audiovizuální záznam rozhovoru?* Manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů. In. Jazykovědné aktuality XLIII-2006, č. 3 a 4, s. 18-51

Elektronické zdroje

<http://rainbow.arch.scriptmania.com/tools/word_counter.html> [citováno 23. 3. 2011]

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Televizn%C3%AD_noviny> [citováno 14. 5. 2011]

<http://www.troglodytarium.cz/webz/axf/media_novinari_CST.01.php> [citováno 20. 4. 2011]

<<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10132488909-pred-25-lety/>> [citováno 18. 5. 2011]

<<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1097181328-udalosti/>> [citováno 20. 5. 2011]

<<http://czech-wikipedia.wiki-site.com/k/o/m/Komunismus.html>> [citováno 1. 7. 20011]

<<http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/ff/js08/fonetika/ucebnice/ch07s02s04.html>> [citováno 28. 6. 2011]